

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Annu Korkia-Aho & Tanja Närvä

LAPSEN TUNTEET VANHEMPIEN
EROSTA JA NIIDEN KÄSITTELY TOI-
MINNALLISELLA MENETELMÄLLÄ
PÄIVÄKODISSA

Sosiaali- ja terveysala
2017

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Annu Korkia-Aho & Tanja Närvä
Opinnäytetyön nimi	Lapsen tunteet vanhempien erosta ja niiden käsittely toiminnallisella menetelmällä päiväkodissa
Vuosi	2017
Kieli	suomi
Sivumäärä	72 + 7 liitettä
Ohjaaja	Merja Kaminen

Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää keino siihen, miten päiväkodissa voidaan käsitellä vanhempien eroa ja siihen liittyviä tunteita lasten kanssa. Työssä pyrittiin selvittämään myös, soveltuuko vanhempien eron käsitteleminen päiväkotiin ja sen kaikille lapsille. Draamatyöskentelystä oli tarkoituksena löytää keinoja lasten tunteiden ilmaisemiseen.

Opinnäytetyön teoreettisena taustana ovat varhaiskasvatus ja siellä käytettävät tarinat sekä draamatyöskentely. Oleellisesti teoriassa nousevat esiin myös lapsen tunteet ja vanhempien ero lapsen näkökulmasta. Opinnäytetyössä tehtiin toimintatutkimus, jossa on käytetty kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta. Toimintatutkimus toteutettiin kesän 2017 alussa etelä-pohjalaisessa päiväkodissa. Tutkijat käyttivät suunniteltua toimintamenetelmää toimintatuokioissa lasten kanssa.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että käytetty toimintamenetelmä voi toimia vanhempien eron ja tunteiden käsittelyyn. Menetelmän sopivuudesta päiväkotiin ja sen kaikille lapsille ei voida antaa lupautta, koska lapset ovat erilaisia eivätkä he välttämättä pysty käsittelemään samanlaisia aiheita samoilla menetelmillä. Draamatyöskentelyn todettiin toimivan hyvin lasten tunteiden tunnistamiseen, mutta niiden ilmaisuun lapset tarvitsevat enemmän harjoitusta, jotta kehitystä voidaan havaita.

ABSTRACT

Author	Annu Korkia-aho and Tanja Närvä
Title	A Child's Emotions When Parents Separate and Dealing with These Emotions with Functional Methods in a Day-care Centre
Year	2017
Language	Finnish
Pages	72 + 7 Appendices
Name of Supervisor	Merja Kaminen

The aim of this bachelor's thesis was to find a solution for dealing with the parents' separation and the connected emotions. The thesis tried to also to find out if the parents' separation is an appropriate subject to talk about in a daycare centre with all children. The purpose of drama work was to find ways in helping children to express their emotions.

The theoretical background of the thesis includes early childhood education, stories and drama work. A child's emotions related their parents' separation, from a child's point of view, are also an essential part of the theoretical background. Action research was carried out with a qualitative approach in summer 2017 in a daycare centre in Southern Ostrobothnia. The authors used a pre-planned functional method in sessions with children.

Based on the research, it can be said that the used working method can be used to talk about the parents' separation and children's emotions. It is not possible to give a promise of the suitability of the method to the daycare centre and all children, because children are different, and may not be able to handle similar topics by the same methods. Drama work was found to work well for the identification of emotions but for expressing them children need more practice and thus development maybe could be observed.

Keywords	Children, early childhood education, separated parents, emotions
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	8
2	VARHAISKASVATUS	10
2.1	Varhaiskasvatuslaki	10
2.2	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	10
2.3	Tarinat ja draamatyöskentely varhaiskasvatuksessa	11
2.4	Varhaiskasvattajan keinoja lapsen tunteiden tukemiseen	13
3	LAPSEN TUNTEET JA VANHEMPIEN ERO	15
3.1	Lapsen tunnetaidot	16
3.1.1	4–6-vuotiaiden lasten tunteiden kehitys	17
3.1.2	Kiintymyssuhde	18
3.2	Lapsi eron keskellä	18
3.3	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lastensuojelulaki	21
4	TOIMINTUTKIMUS TEORIASSA	23
4.1	Aikaisemmat tutkimukset	23
4.2	Kvalitatiivinen tutkimusote	24
4.3	Toimintatutkimuksen kohde	25
4.4	Toimintatutkimus	26
4.5	Toimintatutkimuksen spiraali	27
4.6	Tutkimusongelmat ja tutkimuskysymykset	28
4.7	Aineiston kerääminen	29
4.8	Eettisyys, reliabiliteetti ja valideetti	31
5	TOIMINTATUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
5.1	Toimintatutkimuksen suunnittelu	34
5.2	Toimintatuokiot	41
5.2.1	Virittäytyminen	42
5.2.2	Sopimus	43
5.2.3	Tarina	44

5.2.4	Draama	47
5.2.5	Pohdinta	54
5.2.6	Lopetus	56
5.3	Havainnointi.....	56
5.4	Palaute.....	59
5.4.1	Varhaiskasvattajien palautteet.....	61
5.5	Arviointi.....	62
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	64
7	POHDINTA.....	67
	LÄHTEET.....	69

LIITTEET

KUVIOLUETTELO**Kuvio 1.** Toimintatutkimuksen spiraali

28

LIITELUETTELO

LIITE 1. Tarina

LIITE 2. Palautelomake

LIITE 3. Tutkimuslupa

LIITE 4. Tiedote työntekijöille opinnäytetyöstä

LIITE 5. Käsinnuket

LIITE 6. Tunnekortit

LIITE 7. Palautekortit

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheeksi on valittu vanhempien eron herättämien lapsen tunteiden käsitteleminen päiväkodissa, johon pyritään löytämään toimiva menetelmä. Tähän aiheeseen on päädytty sen tärkeyden, ajankohtaisuuden sekä tutkijoiden omien mielenkiinnon kohteiden saattelemana. Menetelmää tullaan käyttämään toimintahetkissä, mistä tässä työssä puhutaan myös toimintatuokioina.

Tilastokeskuksen (2016) mukaan avioerojen määrä on lisääntynyt. Eron ja lapsen tunteiden käsitteleminen on ajankohtaista, sillä erot koskettavat yhä useampia lapsiperheitä. Tutkijat kokevat varhaiskasvatuksen merkityksen olevan niin suuri lapsen elämässä, että myös päiväkodissa tulisi olla menetelmiä tukea lasta vanhempien erotessa. Menetelmällä halutaan tukea lapsen tunteiden käsittelyä, sillä erilaisten tunteiden koetaan liittyvän olennaisesti vanhempien erotilanteeseen. Erolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan avo- ja avioeroja, kun lapsen vanhemmat muuttavat erilleen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten päiväkodissa voidaan käsitellä vanhempien eroa ja siihen liittyviä tunteita lasten kanssa. Työssä pyrittiin löytämään vastaus siihen, soveltuuko vanhempien eron käsitteleminen päiväkotiin ja sen kaikille lapsille. Tavoitteena oli myös tutkia, onko draamatyöskentelystä apua lasten tunteiden ilmaisemiseen.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa kerrotaan vanhempien eron lisäksi varhaiskasvatuksesta sekä lapsen tunteiden kehityksestä. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valittiin toimintatutkimus. Sille on olennaista kehityksellinen näkökulma ja kehittämiskohteena ovat usein asiat, jotka liittyvät ihmisiin (Kananen 2014, 29). Tavoitteena on kuvata mahdollisen muutoksen tapahtuminen sekä tutkittavat eli lapset ovat aktiivisina osallisina toiminnassa.

Tutkimusote on kvalitatiivinen eli kyseessä on laadullinen tutkimus. Siihen kuului aineisto kerätään luonnollisissa arjen tilanteissa ja tutkittavaa kohdetta pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155). Kananen (2014, 21) mukaan kvalitatiivinen tutkimus etenee sykleittäin spiraalin

muodossa. Toimintahetket etenevät kyseisen spiraalin mukaisesti eli toiminta alkaa suunnittelusta, jonka jälkeen siirrytään toteutukseen. Toteutuksesta seuraavana toimintaa havainnoidaan ja arvioidaan. Näiden avulla seuraavan toimintahetken suunnitelmaa parannellaan.

Tutkimus toteutettiin yhdessä etelä-pohjalaisessa päiväkodissa. Tutkimuksen kohteena olivat kahden ryhmän 4–6-vuotiaat lapset. Näistä lapsista 12 pääsi osallistumaan tutkimukseen. Heidät jaettiin kahdelle päivälle ja kolmeen pienryhmään. Toimintahetket järjestettiin kesäkuun 2017 alussa.

Tässä toimintatutkimuksessa käytettiin kuusivaiheista työskentelymenetelmää Tarinat tunteiden tulkkina -kirjasta. Menetelmään kuuluvat virittäytyminen, sopimus, tarina, draama, pohdinta ja lopetus. Aineisto kerättiin havainnoimalla lapsiryhmää ja keräämällä palautetta lapsilta sekä toimintahetkessä mukana olleelta varhaiskasvattajalta. Varhaiskasvattajalla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia. Havainnoinnissa käytettiin apuna videointia.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on suuressa käytössä oleva palvelu, joka koskettaa hyvin suurta osaa perheistä. Jokainen varhaiskasvatukseen osallistuva lapsi tuo mukanaan oman elämänsä kokemukset, erityisimpänä nousee esille lapsen ja vanhemman väliset suhteet. Kun varhaiskasvattaja tietää lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä ymmärtää lapsuuden merkityksen, pystytään luomaan pedagogista toimintaa. Varhaiskasvattajan ja lapsen välinen luottamussuhde auttaa näkemään lapsen yksilöllisen kehityksen ja tarpeet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18.) Varhaiskasvattajan tehtäviin kuuluu auttaa lasta löytämään omat mielenkiinnon kohteensa sekä tukea lasta hänen taidoissaan (May 2011, 9).

2.1 Varhaiskasvatustilaki

Varhaiskasvatustilakissa määritellään tavoitteet varhaiskasvatukselle. Varhaiskasvatuksessa tulee toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa ja antaa lapsille mahdollisuus myönteisiin oppimiskokemuksiin. Lasten tulee oppia toimimaan toisten kanssa sekä harjoitella vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojaan. Kunnioituksen oppiminen toisia lapsia ja aikuisia kohtaan on myös varhaiskasvatuksen tavoitteena. Jokaiselle lapselle pyritään tarjoamaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa asioihin, jotka liittyvät itseen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lisäksi tukea vanhempia tai muita huoltajia ja heidän kasvatustyötään. (L19.1.1973/36.)

Lapsen ikä ja kehitystaso tulee huomioida varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioidessa. Lapsen mielipide ja toivomukset on myös selvitettävä. Lasten vanhemmat ovat myös tärkeässä roolissa varhaiskasvatuksessa. Heillä on oikeus vaikuttaa ja osallistua lapsensa varhaiskasvatuksen suunnittelemiseen, toteuttamiseen ja arviointiin. (L19.1.1973/36.)

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2016) tärkeänä asiana nousee lasten osallistuminen ja vaikuttaminen. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja varhaiskasvattajan onkin tarkoitus tukea lasta ja kohdata hänet aidosti. Lasten kuunteleminen

ja hänen aloitteisiin vastaaminen tukevat lapsen taitoja osallistua ja näin hän kokee tulevansa myös kuulluksi. Lapset tulisi ottaa mukaan jo siinä vaiheessa, kun toimintaa suunnitellaan, siten he oppivat esimerkiksi sääntöjen merkityksestä. Lasten päästessä osalliseksi, heidän sosiaaliset taidot ja itseluottamus kasvavat ja kehittyvät. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 24.)

Lapsen kasvatuksessa on aina kyse lapsen ja hänen kasvatustehtävästään vastaavan aikuisen välisestä valtasuhteesta. Varhaiskasvattajan tehtävänä on ymmärtää hänen ja lapsen välisen valtasuhteen merkitys. Valtasuhdetta määrittävät kasvattajan henkilökohtaiset näkemykset sekä kyseisen kulttuurin yleiset käsitykset lapsen perusolemuksesta, kehityksestä ja oppimisesta. Nämä vaikuttavat siis siihen, miten lapsen ajatellaan eri ikävaiheissa toimivan ja miten varhaiskasvattaja voi ohjata lapsen kehitystä. Lasten kasvattaminen tulevaisuuden osaaviksi yhteiskunnan jäseniksi on kasvatustyön ensisijainen tehtävä. (Turja 2017, 39.) Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan kaikki työtavat tulee olla perusteltavissa pedagogiikkaan. Jokaisella kasvattajalla on omia tapoja, miten tekee työtään. On kuitenkin huomioitava, että heidän toimintansa välittyy suorana esimerkkinä lapsille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28.)

2.3 Tarinat ja draamatyöskentely varhaiskasvatuksessa

Tarinoiden kerronta on kuulunut pitkän aikaa perinteisiin, tarinoiden tutkimista on tehty jo yli 2000 vuotta sitten Kreikassa. Aristoteles on tutkinut draamaa, jonka pohjalta on syntynyt runousoppi. Runousopin myötä on myös syntynyt klassinen tarinan kerronta. Tarinan kirjoittaminen lähtee liikkeelle aiheen valinnasta ja siitä, mitä tarinalla halutaan kertoa. Ennen kirjoittamisen aloitusta on hyvä miettiä henkilöitä, joita tarinassa esiintyy. (AV-arkki 2017.) Tarinan hahmot voivat olla tärkein asia jota kuulijalle jää mieleen, joten henkilöiden suunnittelua pidetään tärkeänä (Miten hyvä tarina rakentuu 2017).

Tarinan keskiosassa tapahtuu jonkinlainen ristiriita, joka tulee ratkaista loppua kohti edetessä. Tarinan lopetuksessa ei ole tärkeää se, onko loppu onnellinen vai surullinen. Kuulijalle on tärkeää, että tarinan loppu perustuu jo tapahtuneisiin asioihin eli lopputuloksesta tulee perusteltu. (AV-arkki 2017.)

Varhaiskasvatuksessa tarinoiden käyttö on hyvä työväline. Lapsen kanssa tarinoita lukiessa on hyvä käydä keskustelua siihen liittyen. Keskustelun aiheena voivat olla tunteet, joita tarina lapsessa herättää. Tarinat ovat lapselle oiva tapa oppia sanoittamaan tunteitaan. Tarinat antavat lapselle samaistumispintaa omaan elämään. (Lahdensuo 2017.) Lapsen eläytyessä tarinaan, hänen muistinsa ja ajattelukykynsä paranevat. Lapsen sanavarasto laajenee erityisesti silloin, kun hän keksii omia tarinoita. (Kurvinen 2016.)

Kotkan (2011) mukaan draamatyöskentelyssä idea lähtee siitä, että asioita voidaan käsitellä etäännyttämisen avulla. Vaikeitakin aiheita voidaan tarkastella pienen välimatkan päästä satujen ja draaman keinoin. Silloin lapsi voi kyetä käsittelemään itselle henkilökohtaisesti haastavia asioita. Tilanteeseen on myös mahdollista heittäytyä kokeilemaan, vaikka omaa kokemusta ei olisikaan (Kurvinen 2016). Draamassa lapsi oppii tunnistamaan tunnetiloja itsessä ja muissa sekä sitä kautta oppii empatiakykyä. Varsinaiseen oppimiseen vaikuttaa lapsen omat tunteet ja kokemukset niiden taustalla. Lapsen tunne-elämän kehittymisen edistämiseksi, kasvatuksellista näkökulmaa tulisi suunnata enemmän emotionaaliseen kasvuun. Erilaisia toiminnallisia menetelmiä pidetään hyvänä tunne-elämän kehittymisen kannalta, sillä keskustelut sinä aikana voivat olla hyvin antoisia varhaiskasvattajalle ja lapselle. Lapsen kanssa työskennellessä on tärkeää huomata, miten suuri merkitys leikillä on draamatyöskentelyyn. (Kotka 2011, 17.)

Varhaiskasvatuksessa draamatyöskentelyn päätarkoituksena ei ole niinkään esityksen luominen vaan se, että aihetta käsitellään ja siitä keskustellaan vielä lapsen kanssa jälkikäteen. Keskustelu herättää lapselle omia mielipiteitä, joiden kertomista ja ilmaisua hän pääsee samalla harjoittelemaan. Draamassa lapsi kehittyy monilta osin, esimerkiksi itsetuntemus lisääntyy ja mielikuvitus vahvistuu. Jo varhaiskasvatuksessa käyttöön otettu draamatyöskentely auttaa lasta selviämään koulumaailmassa, sillä draaman myötä lapsi oppii olemaan miettimättä liikaa muiden mielipiteitä. Draamalla voi siis olla hyvin vahvistava vaikutus lapsen itsetuntoon. (Kurvinen 2016.)

Draamatyöskentelyn harjoituksissa on huomioitava jokaisen lapsen mahdollisuus osallisuuteen. Tarinasta on löydettävä jokaiselle tasavertainen rooli ja sen myötä yhteinen onnistumisen kokemus on mahdollista saavuttaa. Työskentelyyn tarvittavaan tilaan ei ole sen suurempia määritelmiä, harjoitukset toteutetaan niissä puitteissa, mitkä ovat saatavilla käyttöön. Varhaiskasvattajan rooliin draamatyöskentelyssä kuuluu lasten rohkaiseminen sekä heidän kuunteleminen. Hän vastaa myös toimintatavoillaan siitä, miten turvallista lasten mielestä on heittäytyä tilanteessa draamaan. (Kurvinen 2016.)

2.4 Varhaiskasvattajan keinoja lapsen tunteiden tukemiseen

Varhaiskasvatuksen käsikirjan (2017) mukaan kaikille lapsille ei riitä se, että varhaiskasvattaja kertoo, miksi on esimerkiksi väärin lyödä tai tönä toista vihantunteiden vallatessa. Nämä lapset päätyvät samanlaisiin konfliktitilanteisiin yhä uudelleen ja uudelleen. Taustalla voi olla lapsen kielellisiä vaikeuksia, muita ongelmia tai tottumattomuutta kielellisten viestien vastaanottamiseen. Tällöin lapsi ei ymmärrä, mitä varhaiskasvattaja yrittää hänelle sanallisesti kertoa. Tällaisten lasten kanssa konfliktitilanteen voi keskeyttää ilman sanoja ja tilanne tulee konkretisoida heille jollain muulla tavalla. Hyvinä keinoina voivat olla nukketeatteri tai kuvasarja, jossa tilanteen eteneminen havainnollistetaan niin, että konflikti, sen seuraukset ja ratkaisu tulevat esille. Myös anteeksipyytämisen ja -antamisen opettelu on eettisesti merkittävää. Varhaiskasvattajan täytyy kuitenkin huomioida, ettei tapahtumasta tule automaattista halausta tai sanontaa vaan pyyntö tulee lapselta aidosti. (Vienola 2017, 169.) Lapselle tulee opettaa, että kaikki tunteet ovat sallittuja, mutta kaikki tunteiden vallassa tehdyt teot eivät ole (Väestöliitto 2017 a). Lapsi oppii parhaiten silloin, kun hän kokee itsensä hyväksi ja itsevarmaksi (May 2011, 9). Siksi varhaiskasvattajan tehtävänä on luoda sellainen ympäristö, missä lapsi voi kokea niin.

Turvallisessa ympäristössä kaikkien tunteiden näyttäminen ja läpikäyminen on sallittua. Hyväksyvä, turvallinen ja tukea tarjoava ilmapiiri luodaan myönteisten tunteiden esiin tuomisella. Myönteisten tunteiden lisäksi myös hankalien tunteiden, kuten oman haavoittuvuuden tai heikkouden näyttäminen on helpompaa täl-

laisessa ympäristössä. (Suomen Mielenterveysseura 2017 c.) On tärkeää, että lapsi kokee kuuluvansa myös tilanteeseen ja ryhmään. Tällöin hän uskaltaa kertoa aikuisille ja muille lapsille hänelle tärkeistä asioista sekä ilmaista omia mielipiteitään. (May 2011, 12.)

3 LAPSEN TUNTEET JA VANHEMPIEN ERO

Jokainen ihminen kokee tunteita. Ne tuntuvat niin mielessä kuin kehossakin ja saman päivän aikana voi kokea useita eri tunteita. (Väestöliitto 2017 b.) Niitä kokeaan niin tiedostamattomasti kuin tietoisestikin (Suomen Mielenterveysseura 2017 a). Ne ilmenevät usein reaktiona johonkin aiheuttajaan ja niillä on kohde. Tunteet kertovat esimerkiksi jonkun ihmisen tai asian lähestyttävyydestä tai välteltävyydestä. Tunteet kertovat myös siitä, minkä henkilö kokee itselleen innostavaksi, lannistavaksi, tärkeäksi tai vähemmän tärkeäksi. Niiden kautta ihminen saa vaikutelmia ja laatii suoria tulkintoja toisista ihmisistä sekä ympäristöstään. (Suomen Mielenterveysseura 2017 a, b.)

Tunteiden kokeminen on aina yksilöllistä, esimerkiksi jännittävässä tilanteessa toinen alkaa puhua paljon ja toinen menee aivan hiljaiseksi. Mielialoista puhutaan silloin, kun tarkoitetaan pidempiaikaista määritelmää tunteille. Saman päivän aikana voi kokea muun muassa iloa, tyytyväisyyttä, ärtymistä ja suuttumusta, mutta silti voi kokea itsensä yleisesti onnelliseksi. Kun hankalien tunteiden, kuten surun ja vihan käsittelyyn ei ole keinoa tai mahdollisuutta, ne voivat tuntua kehossa erilaisina fyysisinä oireita, esimerkiksi mahakipuna. (Väestöliitto 2017 b.)

Tunteet voivat vaikuttaa ihmisen toimintaan epäsuorasti tai suorasti, jolloin tunne saa ihmisen reagoimaan välittömästi seurauksia ajattelematta. Tunnereaktiot voivat olla virheellisiä, koska ne ovat usein jäsentymättömiä, epätarkkoja ja nopeita. Tämän vuoksi ne voivat johtaa virhetulkintoihin ja ohjata näin harhaan. (Suomen Mielenterveysseura 2017 a.) Yleensä tunnereaktiot ovat kuitenkin oikeita, kuten uhkaavan tilanteen nostaessa pelon tai vihan tunteen esiin (Suomen Mielenterveysseura 2017 b). Tunteet ovat mukana kaikessa inhimillisessä tekemisessä sekä niin sanattomassa kuin sanallisessakin vuorovaikutuksessa. Itsetunto ja minäkuva muodostuvat henkilön tunnepitoisista käsityksistä itsestään. (Suomen Mielenterveysseura 2017 a.)

Ihminen voi kokea myös selittämättömiä tunteita. Tällöin tunteen syy ja kohde ovat vaikeita hahmottaa eikä tunne ohjaa samalla tavalla tarkoituksenmukaiseen käytökseen. Tällaiset tunteet voivat olla peräisin erilaisista asioista, kuten esimer-

kiksi siitä, että on joutunut aiemmin torjumaan omia tunteitaan. (Suomen Mielen-terveysseura 2017 b.)

3.1 Lapsen tunnetaidot

Tunnetaitojen ja itsetuntemuksen perustana ovat kyky havaita ja tiedostaa omia tunteita. Myös toisten tunteiden ymmärtämisessä eli empatiakyvyn kokemisessa (Mielenterveystalo 2017 a) sekä toisten kanssa vuorovaikutuksessa ollessa tarvitaan tunnetaitoja. Muiden tunteiden ymmärtäminen on haastavaa, jos ei kykene näkemään omiakaan tunteita. Kyky nähdä tunteiden syitä ja seurauksia kuuluu tunteiden ymmärtämiseen. Tunteet voivat ottaa vallan, jos omia tunteita ei pysty ymmärtämään tai näkemään niiden syitä ja seurauksia. (Suomen Mielenterveysseura 2017 c.)

Tunnetaitoihin kuuluvat tunteiden ilmaisu ja säätely täydentävät toisiaan. Tunneilmaisulla tarkoitetaan kykyä ilmaista sellaiset tunteet, jotka tarvitsevat tulla esille. Siihen kuuluu niin myönteisten tunteiden näyttäminen kuin haastavienkin tunteiden hallitseminen niin, etteivät ne muutu vahingoittaviksi. (Suomen Mielenterveysseura 2017 c.)

Suomen Mielenterveysseuran (2017) mukaan tunteiden säätely tarkoittaa itsehillintää ja tunteiden hallintaa. Se on kykyä kokea ja ilmaista tunteita oikeina määrinä, jolloin ne eivät pääse muodostumaan liian ylivoimaisiksi itselle tai tilanteeseen nähden. Tunteiden säätelyn ollessa hankalaa, seurauksena voi olla hallitsemattomia tunteenpurkauksia. Tunteiden säätelyn tärkeänä osana on itsehillintä. Se tarkoittaa iän edellyttämällä tavalla tapahtuvaa kykyä säädellä ja hallita omaa käyttäytymistä. (Suomen Mielenterveysseura 2017 c.) Tunteiden sanoittaminen on varhaiskasvattajan yksi keino tunnetaitojen opettamiseen lapselle.

Tunteiden sanoittaminen eli tunnetilan konkreettinen nimeäminen (Lahdensuo 2017) lapselle on tärkeää. Sen avulla lapsen on helpompi oppia tunnistamaan erilaisia tunteita ja vähitellen myös säätelemään niitä. (Neuvokas perhe 2017.) Lapsi voi esimerkiksi ajatella väsyneen aikuisen olevan vihainen, koska lapsi ei osaa vielä erottaa näitä tunteita toisistaan. Silloin aikuinen voi sanoittaa omat tunteensa

ja kertoa lapselle, että hän on väsynyt huonosti nukutun yön vuoksi. Kun taas lapsella ilmenee jokin tunnetila, häntä voi auttaa selventämään, kuvailemaan ja sanoittamaan tunteensa. Sanoittaessa lapsen tunteita aikuinen voi sanoa: ”Huomaan että sinulla on paha mieli. Haluaisiko kertoa minulle miksi?” (Lahdensuo 2017.) Tunnekasvatukseen liittyvissä tunteiden ilmaisussa, säätelyssä ja sanoittamisessa varhaiskasvattajan tulee huomioida lasten eri iät ja kehitysvaiheet tunteiden harjoittelussa.

3.1.1 4–6-vuotiaiden lasten tunteiden kehitys

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2017) mukaan neljävuotiaana lapsen mielikuvitus kehittyy ja se voi aiheuttaa erilaisia pelkoja. Lapsen omat tarinat saattavat olla niin hurjia, että ne pelottavat lasta itseäkin. Neljävuotias on jo iso ja tahtoo pärjätä itse, mutta lapsi kuitenkin kaipaa vielä hellittelyä ja syliä. Lohdutuksen saaminen ja syliin pääseminen auttavat lasta ymmärtämään, että hänen tunteensa ovat hyväksytyjä. Erityisesti kiukun keskellä lapsi tarvitsee hyväksyntää suurine tunteineen. (MLL 2017 a.)

Viisivuotiaan luonteenpiirteet näkyvät selvempänä, mutta tämän ikäinen on vielä kuitenkin pieni. Mielikuvitus vielä kehittyy, mutta lapsi ymmärtää jo mitkä tarinat ovat totta ja mihin taas ei kannata uskoa. Tunteiden ailahteleminen kuuluu viisivuotiaan normaaliin kehitykseen. Lapsi pyrkii löytämään arvostusta itselleen niin äidiltä kuin isältäkin. Mikäli lapsen elämästä puuttuu toisen vanhemman malli, olisi tärkeää tukea ihmissuhteita, joissa lapsella olisi jokin kannustava ja luotettava toisen sukupuolen malli. (MLL 2017 b.)

Kuusivuotias lapsi onkin jo hyvää keskusteluseuraa, sillä hän alkaa jo ymmärtää paljon asioita elämästä ja itsenäistyminen on vauhdissa. Näihin liittyy kuitenkin pelkoja, lapsi saattaa pelätä kuolemaa tai vanhemman sairastumista. Lapsi tarvitsee kannustusta ja vähemmän paineita. Itsensä vertaaminen muihin ja epäonnistumisen pelko ovat suuria tässä iässä. (MLL 2017 c.)

3.1.2 Kiintymyssuhde

Kiintymyssuhteella halutaan kuvata ihmisten välisiä tunnesiteitä ja heidän kykyä muodostaa niitä. Lapsuudessa ensimmäisenä prosessina voidaankin pitää kiintymyssuhteen muodostumista. Kiintymyssuhteita on erilaisia ja ne voivat muuttua lapsen elämän varrella. Turvallinen kiintymyssuhde tarkoittaa käytännössä ympäristöä, jossa asiat etenevät johdonmukaisesti. Turvallisesti kiintynyt lapsi on saanut tunteiden ilmaisuun myötätuntoisen lähestymistavan hoitajaltaan. Turvatomassa kiintymyssuhteessa hoitajan käyttäytyminen lapsen tunteita kohtaan on ristiriitainen. Välttelevässä kiintymyssuhteessa tunteiden ilmaisu on hyvin vähäistä ja asioita ajatellaan järjen mukaan. Ristiriitaisen kiintymyssuhteen luonut lapsi on kokenut hoitajansa olevan epäjohdonmukainen ja impulsiivinen. Hoitajan käytös on saanut lapsen kokemaan, että ympärillä on vaaroja, mutta niiltä ei pysty suojautumaan mitenkään. Lapsi tarvitsee elämäänsä mielellään useamman kiintymyssuhteen, mutta ainakin yhden hyvän. Ympäristön vaikutus on suuri, joten sen tulee olla ennakoitava ja sitä kautta turvallinen. Lapsen kyky muodostaa hyviä kiintymyssuhteita häviää, mikäli ympäristötekijöitä ei pystytä pitämään koossa. Lapsi tarvitsee ympärilleen aikuisia, jotka pystyvät ottamaan vastaan kielteisetkin tunteet eivätkä rankaise niiden esiin tuomisesta. (Sinkkonen 2004.)

3.2 Lapsi eron keskellä

Kun vanhemmat päättävät erota on mietittävä yhdessä, miten siitä kerrotaan lapselle. Pienen lapsen kohdalla asumisjärjestelyt kannattaa olla valmiina ennen kuin lapselle kerrotaan tulevasta muutoksesta. Molempien vanhempien olisi hyvä olla paikalla kertomishetkenä. Vanhempien olisi hyvä miettiä etukäteen jokin syy erolle, sillä lapsi saattaa haluta tietää miksi näin tapahtuu. Mikäli eroon on johtanut esimerkiksi uskottomuus, toisen vanhemman haukkuminen ja mustamaalaaminen tulee jättää pois lapsen korviltä. (Mielenterveystalo 2017 b.) Vanhempien välillä tulee olla erosta huolimatta luottamusta, koska vanhempien välisellä suhteella on suuri merkitys lapsen itsetuntoon (Cocozza 2016, 46). Vanhemmat voivat kokeilla kertoa myös omat erokertomuksensa lapselle, jossa tulisi esille rakkaus ja se, että

vanhemmat ovat olleet onnellisia. Lapselle täytyy kertoa myös, että vanhemmat rakastavat yhä häntä. (Mielenterveystalo 2017 b.)

Vanhempien erolla on vaikutuksia lapseen. Lapset ilmaisevat hyvin eri tavoin tunteitaan. Ilmaisuun vaikuttavat olennaisesti lapsen ikä ja temperamentti, perheen tilanne, lapsen aiemmat kokemukset sekä läheisten aikuisten tuki. Lapsen tunne-reaktioon vaikuttaa myös se, kuinka vanhemmat hoitavat erotilanteen ja kuinka he itse voivat. Yllättäen tullut ero vaikuttaa omalla tavallaan lapseen. Lapsen on monesti haastavaa ilmaista vaikeita tunteitaan sanoilla. (MLL 2017 d.)

Pieni lapsi voi sulkea pois omat vaikeat tunteensa ja toivoa kiltin käytöksen auttavan vanhempia palaamaan takaisin yhteen. Lapsen kehitys voi taantua tai ruokahuu voi muuttua päinvastaiseksi. Reagointi voi näkyä myös lapsen leikissä, ne voivat olla aggressiivisia tai lapsi saattaa käsitellä eroa niissä. Lapsella saattaa nousta eron myötä myös somaattisia oireita, kuten särkyä mahassa tai päässä. Ero aiheuttaa hyvin erilaisia vaivoja ja muutoksia lapsissa, toisilla esiin saattaa nousta aggressiivisuus ja raivokohtaukset. (MLL 2017 d.)

Lapsen tunteet vanhempien erosta saattavat olla hyvin haastavia. Lapsi voi tuntea surua, epäluottamusta, pelkoa, turvattomuutta, vihaa, ikävää, syyllisyyttä ja myös helpotusta. Vanhempien olisikin tärkeää hyväksyä lapsen tunteet ja auttaa häntä selviämään niiden kanssa. Lapsen tunteet ovat niin ristiriitaisia, että hän tarvitsee mahdollisuutta kysyä ja ihan vain puhua niistä. Vanhemmilta vaaditaankin tässä herkkyyttä nähdä lapsen tarve avulle. Lapsen syyllisyydentunne voi esimerkiksi olla hyvin valtava, jos vanhempi muuttuu erilaiseksi eron myötä. Vanhemman ärtyneisyyden lapsi voi yhdistää omaan toimintaansa ja kokea olevansa siihen syyllinen. Vanhemmille kuuluu tietenkin omat tunteensa, mutta niistä tulisi osata keskustella lapsen kanssa siten, että hän kykenee ymmärtämään, ettei vanhemman paha mieli johdu hänestä. (MLL 2017 d.)

Lapsen syyllisyyden kokeminen alkaa olla havaittavissa kolmevuotiaasta lähtien. On tulkinnan varaista, johtuuko syyllisyydentunto ihmisen sisäisestä valmiina olevasta omatunnosta vai siitä, että lasta kielletään pienestä pitäen ja hiljalleen hän alkaa ymmärtää syy-seuraussuhteita sekä vertailua. Kasvatuksen ja lapsen eettisen

kehityksen kannalta syyllisyydentunne on kuitenkin merkittävää, koska sen avulla lapsi oppii ymmärtämään eron oikean ja väärän tai hyvän ja pahan toiminnan välillä. Lapset kuitenkin eroavat toisistaan oikean ja väärän tunnistamisessa. Tähän voi vaikuttaa niin temperamentti kuin kasvuympäristökin. Yksi lapsi kokee syyllisyyttä herkemmin sekä voi loukkaantua ja muuttua epävarmaksi pienenkin kiellon seurauksena. Toinen lapsi voi loukkaantua, mutta ei sen seurauksena muutu epävarmaksi vaan kehittää itselleen niin sanotun suojakuoren. Kolmas lapsi taas tarvitsee saman asian kertaamista useaan kertaan, ennen kuin pystyy hyväksyttävään käyttäytymiseen. Tämän vuoksi varhaiskasvattajan tulee olla sensitiivinen ja tarkkaavainen ottaessaan selvää siitä, minkälaista ohjausta jokainen lapsi yksilönä tarvitsee. (Vienola 2017, 170.)

Lapselle on erityisen tärkeää eron tapahtuessa kokea olevansa rakastettu molempien vanhempien tahoilta. Vanhemmuus kuitenkin jatkuu, erosta huolimatta. Vanhempien tulee osata pitää heidän väliset erimielisyydet poissa lapsesta, etteivät ne siirry vanhemman ja lapsen välille. (MLL 2017 d.)

Vanhempien ero ei suoranaisesti aina vaikeuta lapsen elämää myöhemmässä vaiheessa. Vanhempien erotessa lapsi tarvitsee välittäviä aikuisia, jotta tilanteesta selvitään. Ero voi lopulta kasvattaa lapsesta entistä kypsemmän ja vahvemman. Kun lapsi selviää vanhempien erosta, hän voi saada kokemuksen siitä, että vaikeita asioita tulee elämässä vastaan ja niistä voi päästä yli. Joskus on myös eroja, joissa se helpottaa lapsen elämää ja lapsi saattaa sitä toivoakin. (MLL 2017 d.)

Yhteisöllisyys eli lapsen tunne kuulumisesta päiväkodin lapsiryhmään on perheen ulkopuolelta tuleva tärkeä voimavara. Lapsen kokemus positiivisesta palautteesta ja siitä, että hänestä välitetään nostaa heikoistakin olosuhteista tulevan lapsen mahdollisuuksia kasvaa tasapainoiseksi aikuiseksi. Sellaisissa tapauksissa, missä lapsi ei saa tarvitsemaansa tukea kotoaan, varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä välittämiseen perustuvalla suhteella voi olla todella merkittävä suojaava vaikutus lapsen ympäristön mahdollisilta haittavaikutuksilta. (Kronqvist 2017, 22–23.)

Väestöliiton (2017) mukaan vanhempien ero on usein selkeä riskitekijä lapsen kehitykselle ja myös yksi yleisimmistä lapsen elämän stressitekijöistä (Väestöliitto

2017 c). Varhaiskasvatuksen käsikirjassa (2017) muistutetaan, että lapsellakin on ajoittaisia stressin tunteita. Lapsi kokee stressiä muun muassa ollessaan erossa vanhemmistaan. Pitkään jatkunutta tai erittäin voimakasta stressiä kokeva lapsi tarvitsee laadukasta hoitoa ja hyvän suhteen varhaiskasvattajaan, joka hoitaa häntä vanhempien ohella. Varhaiskasvattajan tulee huomata lapsi, hänen tunteet sekä auttaa lasta säätelemään niitä. Turvallisesti kiintynyt lapsi on vähemmän stressaantunut. Stressaantuneiden vanhempien lapsilla on suurempi riski herkistyä stressin tunteelle. Siksi onkin tärkeää, että varhaiskasvatuksessa opitaan tunnistamaan lapsen varhaisia stressireaktioita ja osataan katkaista tilanne turvallisten kokemuksien avulla. (Kronqvist 2017, 23.) Vanhempien erotilanne on heille usein stressaava tilanne, joten vanhempien tulee muistaa huomioida se, ettei myös lapsi kokisi voimakasta stressiä eroprosessin aikana.

3.3 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lastensuojelulaki

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määritellään lapsen huoltajiksi vanhemmat. Huoltajina voi myös olla muut henkilöt, joille huolto on nimetty. Huollon tarkoituksena on turvata lapselle hoidon ja kasvatuksen lisäksi myönteiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja vanhemman välille. Lapsen tulee tuntea olonsa turvalliseksi ja saada osakseen hellyyttä sekä kasvuympäristön tulee olla virikkeellinen. Huoltajan täytyy ottaa huomioon lasta koskevissa asioissa lapsen mielenkiinnit ja toivomukset hänen iän ja kehitystason mukaisesti. (L8.4.1983/361.)

Tapaamisoikeudessa on määritelty, että lapsen tulee saada tavata toista vanhempansa, jonka luona ei asu. Lapsella on myös oikeus pitää yhteyttä vanhempaan. Lapsen huollon ja tapaamisoikeuden määrittelyssä täytyy aina huomioida lapsen etu. (L8.4.1983/361.)

Lastensuojelulain mukaan vastuu lapsen hyvinvoinnista kuuluu ensisijaisesti vanhemmille tai muille lapsen huollosta vastaaville. Vanhempia on tuettava kasvatustehtävässään ja huomattava avuntarve mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan esimerkiksi päivähoidossa, neuvolassa sekä muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Ehkäisevän lastensuojelun palveluita on tarjolla perheille, vaikka he eivät olisikaan lastensuojelun asiakkaana. Tarkoituk-

sena on tukea vanhemmuutta ja heidän kykyä turvata lasten kasvu, kehitys ja hyvinvointi. Mikäli lapsen tilanne vaatii enemmän tukea tai välitöntä muutosta, silloin lapsen edun mukaista on järjestää sijaishuoltopaikka. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (L13.4.2007/417.)

4 TOIMINTUTKIMUS TEORIASSA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on luoda menetelmä varhaiskasvatuksessa toteutettavaan toimintahetkeen, jossa käsitellään vanhempien eroa ja erilaisia tunteita. Toiminnan kautta pyritään tarjoamaan lapsille myönteinen oppimiskokemus jopa vaikeaksi ajatellusta aiheesta. Varhaiskasvatuksessa tulee kuitenkin ottaa huomioon menetelmän sopivuus myös lapsille, jotka eivät ole eroperheestä.

Toimintatutkimus tuottaa menetelmän, jota voi jatkossa käyttää niin tutkijat kuin päiväkotikin. Tutkijat saavat myös teoriapohjan lasten tunteiden ilmaisusta ja käsitelystä. Teoriaa karttuu lisäksi erilaisista eroista ja niiden vaikutuksista lapsiin. Teoriapohjan kautta tutkijat pystyvät toimimaan käytännössä ja havaitsemaan menetelmän toimivuuden. He saavat kokemuksen siitä, onko menetelmä toimiva tapa käsitellä eroa lasten kanssa sekä lasten tavoista reagoida ja eläytyä tarinaan.

Ajatus vanhempien eron vaikutuksista lapseen heräsi jo opinnäytetyön prosessin alkuvaiheessa, mutta aihe muuttui välillä toiseksi. Aiheen valinnassa päätettiin kuitenkin palata alkuperäiseen suunnitelmaan ja lähteä viemään sitä eteenpäin. Siinä vaiheessa oli jo tiedossa, että on tarkoitus tehdä toimintatutkimus. Koimme että kyselytutkimuksia tehdään paljon päiväkodeissa, joten halusimme luoda jotakin muuta ja mitä voitaisiin hyödyntää myös itse päiväkodissa myöhemmin. Aikaisempia tutkimuksia aiheesta ovat esimerkiksi seuraavat opinnäytetyöt.

4.1 Aikaisemmat tutkimukset

Seinäjoen ammattikorkeakoulussa Neste ja Ämmälä (2016) ovat tehneet opinnäytetyön ”Lapsi vanhempien eron keskellä: Eroperheiden huomioiminen ja tukeminen Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa.” Opinnäytetyössä on käytetty laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta kuuden eri päiväkodin työntekijöitä haastattele-malla. Tutkimuskysymyksinä olivat: Miten vanhempien ero näkyy päiväkodissa? Miten eroperhettä tuetaan päiväkodissa? Miten eroperheiden tukemista voisi kehittää? Tutkimustuloksien mukaan eroperheet ovat lisääntyneet ja tämän voi huomata lapsen käyttäytymisestä. Päiväkodeissa tuetaan eroperheiden lapsia muun muassa rutiinien, kirjallisuuden, sadutuksen ja tunnekasvatuksen avulla. Kehittä-

miskohteeksi nousivat esimerkiksi lapsen tukemisen lisääminen ja yhtenäiset käytännöt erotilanteita käsiteltäessä. (Neste & Ämmälä 2016, 2.)

Vaasan ammattikorkeakoulussa Gromov ja Harsunen (2015) ovat tehneet opinnäytetyön ”Taikametsässä tapahtuu: Lasten tunteiden käsittely elämyksellisen sadun-kerronnan ja foorumiteatterin avulla.” Opinnäytetyössä on tehty toimintatutkimus, jolla on haluttu selvittää, miten lasten tunteiden käsittelyä voidaan tukea näillä kahdella tavalla. Opinnäytetyö oli toteutettu päiväkodissa 4–5-vuotiaiden kanssa pienryhmissä. Käsiteltäviksi tunteiksi oli valittu viha ja pelko. Toteutuksessa metsän eläimet kohtasivat tarinassa ristiriitoja, joiden ratkomiseen lapset otettiin mukaan. Tutkimuksen avulla selvisi, että menetelmä auttaa lapsia eläytymään erilaisiin tunteita herättäviin tapahtumiin. Tutkijat olivat myös havainneet, että kyseinen menetelmä toimii hyvin yhtenä tapana tunnekasvatukseen. (Gromov & Harsunen 2015, 25, 62.)

Jyväskylän yliopistossa Aranne (2012) on tehnyt kasvatustieteen pro gradu -tutkielman ”Sadut lapsen apuna vanhempien eron jälkeen”. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jolla on haluttu selvittää auttavatko sadut lasta vanhempien eron jälkeen. Aihetta on tutkittu kiintymyssuhdemallin valossa. Tutkimuksen toteutuksessa neljä perhettä sai tehtäväksi lukea viisi eroista kertovaa kirjaa ja niistä tuli keskustella lapsen kanssa. Vanhempi kirjoitti satuhetken jälkeen omia muistiinpanoja, joiden avulla haastattelu käytiin. Tutkimuksessa todettiin, että sadut toimivat hyvänä keinona erosta selviämiseen sekä turvallisen kiintymyssuhteen luomiseen ja ylläpitämiseen. Perheet kokivat satuhetkien lähentävän lapsen ja vanhemman suhdetta. Vanhemmat olivat kuitenkin tuoneet esille, että lasten kanssa ei ollut helppoa puhua erosta ja siihen liittyvistä tunteista. (Aranne 2012, 4, 70, 72.)

4.2 Kvalitatiivinen tutkimusote

Tässä opinnäytetyössä käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessin ajalle, tutkittavat ovat valittuja yksilöitä ja keskustelun perusmuoto on avoin kysymysaihe tai teema. Tilastollisin keinoin ei pystytä tutkimaan ihmisen toimintaa kovinkaan syvällisesti. Laadullisen tutkimuksen kehitys liittyykin siihen kokemukselliseen ha-

vaintoon, mitä tilastollisesti ei pystytä havaitsemaan. Tutkijan pyrkimyksenä on olla vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja ymmärtää hänen näkökulmiaan. (Virsta 2017.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ei etukäteen lyö lukkoon tutkimusprosessin yksityiskohtia. Tutkija kehittää aineistonkeruumenetelmänsä sekä keinonsa tulkita tutkimuskohdettansa itse tai parhaimmillaan yhdessä tutkittaviensa kanssa. Kvalitatiivinen lähestymistapa tarjoaa mahdollisuuksia ilmiöiden avaamiseen sisältäpäin ja antaa ammattilaisille uusia keinoja ilmiöiden käsittelyyn käytännössä. Se hyödyntää käytännössä syntynyttä kokemusperäistä tietoa. Se on perustutkimusta ilmiöistä niiden konteksteissaan ja sen vuoksi sillä on sovellusarvoa. Parhaimmillaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa luodaan uusia hyödyllisiä käsitteitä, selitetään teoreettisesti ja ymmärretään kontekstuaalisesti eli tutkimus jakaa ymmärrystä siitä, miksi jotain tapahtuu ja millaisissa olosuhteissa. (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinon, Niiranen & Ojala 1999, 180.)

4.3 Toimintatutkimuksen kohde

Opinnäytetyön toteutus päätettiin rajata ainoastaan yhteen etelä-pohjalaiseen päiväkotiin, sillä kyseisen päiväkodin koettiin olevan lapsimäärältään sopivan kokoinen, jotta riittävien tutkimustuloksien saaminen oli mahdollista. Lisäksi toinen tutkijoista suoritti suuntaavan työharjoittelunsa tässä päiväkodissa samanaikaisesti kuin toimintatutkimus oli suunniteltu toteutettavan, joten päätös tuntui luontavalta. Tutkimukseen osallistuvat lapset päätettiin rajata neljästä kuusivuotiaisiin, jotka eivät ole vielä esikoululaisia. Kyseisessä iässä lasten kehitys on tutkijoiden kokemuksen mukaan edennyt sen verran, että menetelmä sopii kaikkine vaiheineen heidän kanssa toteutettavaksi. Päiväkodista päätettiin ottaa kaksi ryhmää mukaan tutkimukseen, sillä näin saataisiin riittävästi pienryhmiä toteutukseen. Ryhmissä on yhteensä kolmekymmentä 4–6-vuotiasta lasta. Tämän ikäiset lapset myös pystyvät ymmärtämään aihetta ja samaistumaan esimerkiksi tarinan päähenkilöön. Lasten vanhemmilta pyydettiin tutkimuslupa (LIITE 3) ja sen lisäksi he saivat menetelmään kuuluvan tarinan luettavaksi.

4.4 Toimintatutkimus

Toimintatutkimukseen kuuluu tutkiminen sekä pyrkimys vallitsevien käytäntöjen muuttamiseen. Tutkimuksen avulla ongelmiin etsitään ratkaisuja, olivat ongelmat sitten teknisiä, yhteiskunnallisia, sosiaalisia, eettisiä tai ammatillisia. Tutkimuksen mahdollinen kohde sekä substanssi eli perusaines (Peda 2017) voi olla oikeastaan mikä tahansa ihmiselämään liittyvä aihe. Olennaista toimintatutkimuksessa on tutkittavien eli käytännössä toimivien ihmisten aktiivisiksi osallisiksi mukaan ottaminen tutkimukseen. Tutkimuskäytäntöön sisältyvänä vaatimuksena on ymmärrys tutkittavista subjekteina eli tekijöinä. Tutkimuksen lisäksi yhteistyö ja aktiivinen tekeminen ovat olennainen osa toimintatutkimusta. (Kuula 2017.)

Tyypilliseen toimintatutkimukseen kuuluu käytäntöön suuntautuneisuus, ongelma-keskeisyys, tutkijan ja tutkittavien roolit aktiivisina tekijöinä muutosprosessissa sekä tutkijan ja tutkittavien suhteen perustana oleva yhteistyö. Tutkimuksen tavoitteena ei ole vain kuvata ja selittää vaan myös sosiaalisen todellisuuden muuttaminen. Muutos saattaa tapahtua tai olla tapahtumatta. Se saattaa myös olla aivan erilainen kuin mitä alun perin on suunniteltu. (Kuula 2017.) Tämä toimintatutkimus on käytäntöön suuntautunut ja tutkittavat eli lapset otetaan aktiivisiksi osallistujiksi toimintaan. Tutkijoilla on käsitys tutkittavista subjekteina, he tuntevat lapsen kehitystä ja ymmärtävät lapsen roolin tutkimuksessa. Lasten toiminnan ja palautteen myötä tutkijat pystyvät kehittämään toimintahetkiä paremmiksi ja vielä enemmän tutkimuksen tavoitteita vastaaviksi. Myös toimintaan osallistuvan varhaiskasvattajan palaute tulee vaikuttamaan toiminnan kehittämiseen. Muutoksia toimintaan saattaa tulla, mutta ei välttämättä.

Mahdollisesti tapahtuvan muutoksen avulla voidaan tuottaa omanlaistaan tietoa tutkittavasta aiheesta. Tutkimus tuottaa tietoa toiminnasta ja muutoksesta pohtien, miten tutkittavat kohteet voivat muuttua tai miksi ne eivät muutu. Tutkimuksen tuodessa esiin sen, mikseivät tutkittavat kohteet muutu, toimintatutkimus tulee lähelle perinteisen sosiaalitutkimuksen tiedollisia tavoitteita. Sellaisissa tilanteissa, joissa muutosta ei tapahdu, saatetaan saada näkyviin muun muassa asenteita,

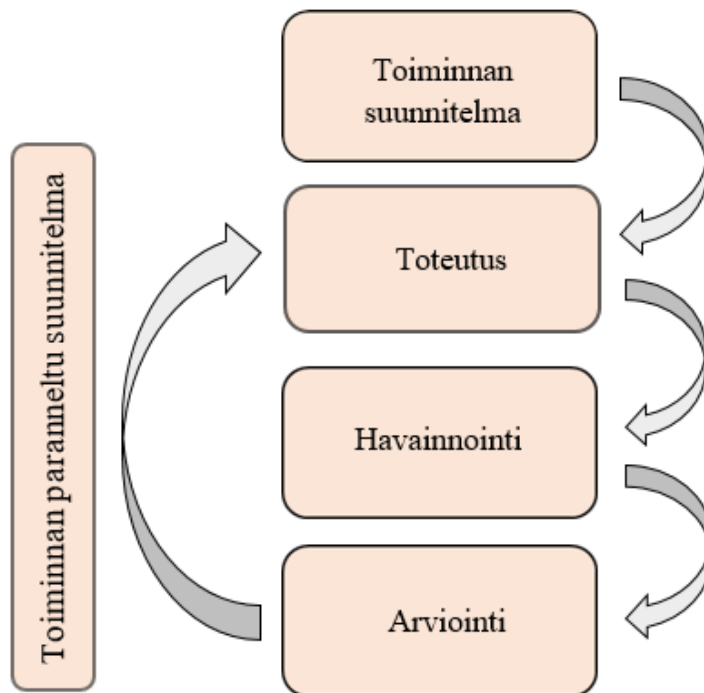
valtarakenteita, työkaluureja, jotka eivät muulla tavoin tutkien välttämättä ilmene. (Kuula 2017.)

Toimintatutkimukseen kuuluen erilaisten muutoksien edistäminen ja parantaminen ovat olennainen osa tutkimusta. Täytyy kuitenkin muistaa, että kyseessä on myös tutkimus. Toimintatutkimuksessa tuotetaan aineistoa ja sen pohjalta syntyy uutta tutkimuksellista tietoa, vaikka tavoitellut käytännön muutokset eivät toteutuisikaan. (Kuula 2017.)

Useimmiten toimintatutkimuksen perustajana esitetty sosiaalipsykologi Kurt Lewin määritteli toimintatutkimuksen spiraalin, joka kulkee tiettyjen vaiheiden kautta: Toiminnan suunnittelu, muutoksen toteutus, muutoksen vaikutuksen seuranta ja arviointi sekä taas toiminnan suunnittelu ja niin edelleen. Lewinin mukaan sosiaalista tilannetta pystytään parhaiten ymmärtämään, kun tilannetta pyritään ensin muuttamaan ja sitten muutoksen vaikutuksia arvioidaan. (Kuula 2017.) Tähän toimintatutkimukseen kuuluu edellä mainitun spiraalin käyttö. Toiminnan ei ole tarkoitus pysyä juuri samanlaisena ensimmäisestä viimeiseen toimintahetkeen, vaan tarkoituksena on kehittää toimintahetkeä yhteistyössä lasten ja varhaiskasvattajan kanssa.

4.5 Toimintatutkimuksen spiraali

Toimintatutkimus etenee sykleittäin, joista muodostuu spiraalikuvi (ks. Kuvio 1). Yhteen sykliin kuuluu suunnittelu, toimeenpano, havainnointi ja reflektointi. Syklin lopusta alkaa uusi sykli, joka jatkaa siitä mihin edellinen on päässyt. Toinen sykli voi myös käsitellä uutta ongelmaa. Toimintatutkimuksen muutoksen ytimeen on mahdoton päästä ilman toimintaa, pelkät havainnot ja haastattelut eivät riitä. (Kananen 2014, 12–13.) Tutkimuksen toimintahetket etenevät spiraalin mukaisesti.

Kuvio 1. Toimintatutkimuksen spiraali

4.6 Tutkimusongelmat ja tutkimuskysymykset

Kanasen (2014) mukaan toimintatutkimuksen tekemiseen pätee aina sama perusajatus eli määritellään ongelma, jonka jälkeen esitetään ratkaisu, kokeillaan ratkaisua ja arvioidaan. Ongelman nimeämisen jälkeen se tulisi määritellä tarkasti. Mikäli ongelman määrittelyyn ei käytä riittävästi aikaa ja etenee liian nopeasti, voi ratkaisu jäädä hyvin pintapuoliseksi. Tutkimusongelman löytämisen jälkeen tulee miettiä, miten se muutetaan tutkimuskysymykseksi tai useammiksi kysymyksiksi. Tutkimus edellyttää tutkimuskysymystä, ilman sitä ei voi tehdä tutkimusta. Tutkimusprosessin edetessä myös tutkimuskysymykset kokevat muutoksia ja alkupe-
räiset kysymykset voivatkin muuttua aivan toisenlaisiksi. Laadullisessa tutkimuksessa joustavuus kysymyksissä onkin hyvin tyypillistä. Kysymykset tulisi olla kattavia eikä sellaisia, että ne lisäävät ainoastaan yleistä tietoa asiasta. (Kananen 2014, 34–36, 44.)

Tutkimusongelmiin pyritään löytämään ratkaisu tai keino poistaa ongelma kokonaan. Tulisi muistaa, että se ei aina ole kovin helppoa. Osa tutkimusongelmista

saattaa jäädä ratkaisemattomiksi. Tutkimukseen hankittu tieto ei suoraan aina takaa ratkaisua ongelmaan. (Kananen 2014, 37.)

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan tehdä hypoteeseja eli ennakko-oletuksia tutkimuksen kohteesta ja tuloksista. Tutkija voi tehdä esioletuksia oman kokemuksensa perusteella, mutta niiden ei saa kuitenkaan rajata tutkimuksellista otetta. Tutkimuksen edetessä tutkijan tulee paremminkin oppia tutkimuksestaan eikä lukkiutua omiin hypoteeseihin. (Eskola & Suoranta 2001, 19–20.)

Tämän tutkimuksen esioletuksena on, ettei päiväkodeissa käsitellä tarpeeksi vanhempien eroa lasten kanssa. Esioletus muodostui tutkijoiden omien kokemusten ja kiinnostuksen kohteen mukaan. Tutkijoilla on jonkin verran kokemusta päiväkodissa työskentelystä, jonka kautta ongelma on tullut esiin. Tutkijat myös keskustelivat aiheesta muutaman varhaiskasvattajan kanssa, jolloin selvisi, ettei eroa käsitellä lasten kanssa yhteisissä tuokioissa. Lasten tunteita käsitellään kylläkin lähes päivittäin niin arkisissa asioissa kuin toimintahetkissä. Myös vanhempien erosta keskustellaan, kun lapsi itse ottaa aiheen esille. Moni lapsista on kuitenkin kokenut eron omassa perheessä, joten heidän tulisi saada tukea myös päiväkodilta. Tutkimuskysymyksiksi muodostui, että miten päiväkodissa voidaan käsitellä lasten kanssa vanhempien eroa ja siihen liittyviä tunteita? Soveltuuko vanhempien eron käsitteleminen päiväkotiin ja sen kaikille lapsille? Onko draamatyöskentelyä apua lasten tunteiden ilmaisemiseen?

4.7 Aineiston kerääminen

Tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä toimivat havainnointi, videointi ja palautteen keruu lapsilta ja yhdeltä varhaiskasvattajalta. Lisäksi tutkijoiden omia havaintoja dokumentoitiin päiväkirjan muodossa. Palautteiden ja tutkijoiden havaintojen avulla toimintaa muokattiin ja kehitettiin. Aineiston jokainen osa otettiin huomioon ja sitä pyrittiin analysoimaan keskustelemalla mahdollisimman paljon tutkijoiden kesken. Tutkijat säilyttivät aineiston itsellään vaitiolovelvollisuuden mukaisesti. Aineisto hävitettiin asianmukaisella tavalla opinnäytetyön valmistuttua.

Toimintatutkimuksessa havainnoitiin lasten reaktioita aiheena olevasta vanhempien erosta. Tutkijat pyrkivät havainnoimaan lasten reaktioita heidän ilmeiden, eleiden, kehonkielen ja puhutun kielen avulla. Toimintahetket kuvattiin videokameralla, jotta molemmat tutkijat pystyivät olemaan tuokioissa täysin läsnä. Tutkijat uskoivat myös lasten pystyvän heittäytymään tuokioon paremmin, kun he eivät häiriinny sivussa istuvasta, huomioitaan ylös kirjaavasta tutkijasta. Videot litteroitiin eli kirjoitettiin kirjalliseen muotoon (Kananen 2014, 105). Sen jälkeen litteroidusta aineistosta poimittiin tutkimuksen kannalta oleelliset lasten reaktiot ja kommentit.

Muistiinpanoja voidaan tehdä joko samalla havainnoinnin aikana, tilanteiden jälkeen tai yhdistämällä molemmat tavat. Tavan valintaan vaikuttaa se, mitä tutkitaan ja millaisia tilanteita havainnoidaan. Täytyy muistaa, että havaintojen kirjoittaminen toiminnan aikana voi myös katkaista tilanteen kulun jollain tavalla. (Ruoppila ym. 1999, 229.) Tutkijat kirjasivat ajatuksiaan omiin havaintomuistiinpanoihinsa toimintahetkien jälkeen, mitkä nousivat esiin tuokion aikana ja sen jälkeen. Havaintomuistiinpanoja tarkennettiin myöhemmin videomateriaalia tarkasteltaessa. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan videointi toimii hyvänä apuvälineenä, sillä se kuvaa äänen lisäksi ilmeitä, eleitä ja liikkeitä. Kaikki nämä ovat tärkeitä ihmisen toimintaa tutkittaessa. Havainnoija ei myöskään kykene havainnoimaan tai muistamaan kaikkea näkemäänsä ja kuulemaansa. Videointi toimii hänelle helpotuksena, sillä tilanteessa ei tarvitse miettiä muistiinpanojen tekoa, kun tietää aineiston tallentuvan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kirjoitetut havainnot eivät ole täydellisiä siinä mielessä, että havainnoija ei pysty kirjaamaan kaikkia havainnoille antamia merkityksiä. Kirjaamattomat merkitykset voivat nousta tutkijan mieleen muistiinpanoja uudelleen lukiessa. (Ruoppila ym. 1999, 229.)

Videon muodossa otettavalle havaintomateriaalille hankittiin lupa lasten vanhemmilta Tutkimuslupa -lomakkeella (LIITE 3). Hyvän havaintomateriaalin saamisen takaamiseksi videokameralle pyrittiin löytämään tilasta sopiva paikka, jotta jokainen lapsi olisi näkynyt videolla selkeästi. Videokamera sijoitettiin jokaisessa toimintahetkessä tilan nurkkaan, josta se kuvasi lasten istumapaikkaa kohti siten,

että lasten kasvot näkyivät. Tutkijat näkyivät myös videolla, mutta heidän kasvosten näkyminen ei koettu olennaisena asiana, koska videolta kuitenkin kuuli tutkijoiden puheen ja toiminta pyrittiin tekemään suunnitelman mukaan. Tutkijat päättivät etukäteen, että videokameraa ei tulla piilottamaan, ellei toimintahetkessä havaita sen näkyvyyden haittaavan. Videokameran näytöltä varmistettiin aina sopiva korkeus sekä alue, mitä se kuvasi ennen kuvauksen aloittamista.

4.8 Eettisyys, reliabiliteetti ja validiteetti

Sosiaalialaan kuuluva välittämisen etiikka painottaa ihmissuhteiden merkitystä toiminnan eettisyyttä pohtiessa. Siihen kuuluu erityisesti yksilöiden välinen keskinäinen riippuvuus toisistaan, jolloin saavutetaan molemmille hyödyllinen lopputulos. (Featherstone 2010, 73.) Tässä tutkimuksessa voidaan ajatella lapsen olevan riippuvainen aikuisesta. Aikuinen toimii lapsen kasvattajana ja tukee lapsen tunteiden kehitystä. Tutkimuksen toiminnan tarkoituksena oli olla opettavaista ja hyödyllistä niin lapsille kuin aikuisillekin. Lapset tutustuivat erilaisiin tunteisiin ja siihen, mitä vanhempien erolla tarkoitetaan. Tutkijat oppivat tutkimuksessa käytetyn menetelmän hyödyntämistä käytännössä. Myös tutkimuksen lukija voi oppia jotain uutta tätä tutkimusta lukiessa.

Tutkimuksen eettisyys huomioitiin koko tutkimuksen ajan aiheen valinnasta raportointiin saakka. Tutkijat valitsivat tutkimuksen aiheen ja kohteen niiden merkittävyyden takia. Tutkimuksen mahdollisella yhteiskunnallisella merkityksellä oli suurempi painoarvo kuin sillä, että tutkimus olisi ollut helppo toteuttaa. Tavoitteena oli luoda lapsille mieluinen toimintahetki eikä tutkimuksen toteuttamisesta pitäisi olla minkäänlaista haittaa heille.

Opinnäytetyön tutkimuslupa haettiin alueen varhaiskasvatuksen päälliköltä ja lupa myönnettiin. Päiväkodin nimen julkaisemiseen saatiin myös lupa. Tutkimuksen edetessä tutkijat huomasivat lapsen anonymiteetin paljastumisen riskin olevan niin suuri, että he päättivät jättää päiväkodin nimen pois. Päiväkodin nimen julkaiseminen olisi voinut paljastaa lapsia ja heidän vastauksiaan. Vanhemmille luvattiin tutkimuslupahakemuksessa, että heidän lapsen anonymiteetti säilyy, joten tutkijat eivät halunneet ottaa riskiä lasten tunnistettavuudelle.

Tutkimuksen eettisiin vaatimuksiin kuuluen dokumentoinnissa ei saa käyttää tutkittavien nimiä eikä heistä saa tuoda selkeitä kuvauksia esiin, jotta jokaisen anonymiteetti säilyy. Tutkittavien suostumus tutkimukseen osallistumiseen täytyy hankkia ja heille tulee antaa tarpeeksi tietoa tutkimuksesta. (Hirsjärvi ym. 2004, 26). Tutkimukseen osallistuvien lasten vanhemmilta saatiin kirjallinen lupa (LIITE 3) lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Vanhemmille annettiin tiedote tutkimuksesta ja toimintahetkestä lupaa pyydettyä. Lapset osallistuivat toimintahetkeen vapaaehtoisesti ja heitä pyrittiin motivoimaan osallistumaan toimintaan. Tutkimuksen tavoitteita ja menetelmää arvioitiin lasten näkökulmasta. Lasten ja mukana olevan varhaiskasvattajan mielipiteet selvitettiin toiminnasta ja ne otettiin huomioon seuraavissa toimintahetkissä. Tätä tutkimusta voidaan siis pitää eettisenä myös lasten näkökulmasta.

Niin kuin tieteelliseltä työltä eli tässä tapauksessa opinnäytetyöltä vaaditaan, siitä saadut tulokset täytyy olla luotettavia. Tämän takaamiseksi tutkimusasetelma tulee laatia oikealla tavalla eli tutkitaan juuri niitä asioita, mihin tutkimusongelma liittyy. Lisäksi käytettäviä mittareita ja tutkimusmenetelmiä tulee hyödyntää oikein. Haasteena on kuitenkin parhaimman tutkimusmenetelmän tai mittarin sekä oikean mitattavan asian löytäminen. Tehdyn tutkimuksen luotettavuuden varmistaminen on lopuksi tärkeää. Reliabiliteetti ja valideetti ovat tutkimuksen arvioinnissa käytettäviä käsitteitä. Ne mittaavat tutkimuksen luotettavuutta ja näin ollen myös tutkimuksen laatua. (Kananen 2014, 125–126.)

Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen luotettavuutta ja tutkimuksessa ilmenneiden mittaustulosten toistettavuutta. Esimerkiksi kahden tutkijan päätyessä samaan tulokseen, tulosta voidaan pitää reliaabelina. (Hirsjärvi ym. 2004, 216.) Vaikka uudet tutkijat suorittaisivat tämän toimintatutkimuksen aivan samalla tavalla samojen lasten kanssa, toimintahetki kulkisi silti eri tavoin eteenpäin. Se on riippuvainen tilanteesta, lapsista ja tutkijoiden omista näkemyksistä havainnoinnissa.

Havainnoinnin ongelmaksi voikin nousta havainnointiaineiston reliabiliteetti. Toimintatutkimuksen luotettavuutta tulee lisäämään se, että toimintahetki järjestetään usealle lapsiryhmälle. Näin tutkijat saavat kattavammat tulokset. Myös vide-

ointi lisää luotettavuutta, koska videot pystytään katsomaan useaan otteeseen, jolloin tutkijoilla on mahdollisuus uudelleen tulkintaan (Vienola 2005). Jokaisen toimintahetken jälkeen toimintaa pyrittiin lisäksi kehittämään tutkijoiden havaintojen sekä lasten ja toimintahetkessä mukana olleen varhaiskasvattajan palautteiden avulla.

Validiteetti kuvaa tutkimuksen pätevyyttä sekä tutkimusmenetelmän tai mittarin kykyä mitata juuri sitä, mitä sen on tarkoituksenakin mitata (Hirsjärvi ym. 2004, 216). Kanasen (2014) mukaan tutkittavat voivat muuttaa mieltään, ymmärtää kysymyksen väärin, muistaa väärin tai eivät halua kertoa mielipidettään muiden edessä. Nämä asiat vaikuttivat tämän tutkimuksen arviointiin. Tutkijoista tuntui välillä siltä, että lasten vastaukset johtuivat esimerkiksi ryhmäpaineesta tai kysymyksen väärin ymmärtämisestä.

Tutkijan yksityiskohtainen selostus tutkimuksen jokaisen vaiheen toteuttamisesta lisää laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2004, 217). Tämän tutkimuksen tutkijoiden tavoitteena on ollut kuvata lukijalle mahdollisimman tarkkaan tutkimuksen kulku sekä heidän ajatusten kulku opinnäytetyöprosessin aikana. Seuraavaksi tullaan kertomaan tutkimuksen toteutuksesta yksityiskohtaisesti.

5 TOIMINTATUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämän tutkimuksen toimintahetkien aikana lapsia osallistettiin toimintaan useita kertoja eli heitä pyrittiin ohjaamaan osallisiksi toimintaa (Turja 2017, 44). Osallistamista ja lapsilähtöisyyttä tapahtui opinnäytetyön menetelmän jokaisessa vaiheessa. Lapsilta kysyttiin muun muassa toimintahetkeen sopivia sääntöjä, lupaa tarinan aloittamiseen ja palautetta tunnekorttien esittämisestä.

5.1 Toimintatutkimuksen suunnittelu

Toimintatutkimuksen suunnittelu aloitettiin keväällä 2017. Tutkijat päättivät etukäteen, että yksi päiväkotiki riittää toteutukseen. Tutkijat olivat keväällä aloittamassa työharjoitteluita, joten tutkimuksen ajateltiin olevan järkevää toteuttaa toiselle tutkijalle tutussa päiväkodissa. Päiväkodin johtajalle esiteltiin ideaa opinnäytetyöstä ja se sai positiivisen vastaanoton. Tämän myötä tutkimuksen kohderyhmät alkoivat jäsenyä ja toteutuksen suunnittelusta tuli konkreettisempaa. Toimintahetkien suunnitelmien muodostaminen aloitettiin useampi viikko ennen varsinaista toteutusta. Päiväkodin kahdesta ryhmästä todettiin myös löytyvän niin paljon ikäryhmään kuuluvia lapsia, joten tutkimukseen suunniteltiin osallistuvan vain ne ryhmät. Ryhmissä oli toteutuksen aikaan yhteensä 30 lasta, jotka ovat 4–6-vuotiaita. Mikäli kaikki lapset olisivat saaneet tutkimuslupan vanhemmilta ja siten olisivat päässeet osallistumaan hetkeen, heistä olisi muodostunut viiden lapsen pienryhmiä yhteensä kuusi ryhmää. Tutkimuksen toteutuksessa oli kuitenkin otettava huomioon, että lapsia saattoi olla suunniteltua vähemmän, sillä tutkimuslupaa ei välttämättä saada jokaisen lapsen vanhemmalta. Lapsimäärä saattoi vähentyä myös sen vuoksi, jos toteutuspäivinä lapsilla on suunniteltu vapaapäivä tai sairauspoissaolo.

Tutkimuksen toteutus suunniteltiin jaettavaksi kahdelle eri päivälle, joten molempina päivinä menetelmää olisi testattu mahdollisesti kolmelle pienryhmälle. Toiminnan jakaminen kahdelle päivälle edisti tutkijoiden parempaa keskittymistä. Toimintahetkien arvioitiin kestävän jokaisella kerralla noin puoli tuntia. Liian usea toimintahetki saman päivän aikana olisi voinut olla liian raskasta, koska ne vaativat tutkijoilta paljon muistamista, tarkkaavaisuutta ja havainnointia. Myös

toimintahetkien suunnitelmien parantamisen kannalta oli järkevää jakaa ne kahdelle eri päivälle. Näin tutkijoilla oli aikaa katsoa havaintomateriaalina olevia videoita muutoksien tekemiseksi ja pohtia niitä yhdessä.

Menetelmän vaiheiden varsinainen suunnittelu aloitettiin muutamia viikkoja ennen toiminnan toteutusta. Tarinat tunteiden tulkkina -kirjan työskentelyvaiheet toimivat pohjana suunnitelmalle. Kirjasta haluttiin säilyttää tähän tutkimukseen jokainen työskentelymenetelmän vaihe, mihin kuuluvat virittäytyminen, sopimus, tarina, draama, pohdinta ja lopetus. Tutkijoiden mielestä yksittäisistä vaiheista rakentui hyvä pohja lasten kanssa työskentelyn välineeksi. Vaikka menetelmässä oli pieniä osia, kuten sopimuksen luominen, ne toivat erilaisuutta tavanomaiseen toimintahetkeen.

Tutkijat pitivät suunnittelun alussa tarinaa menetelmän tärkeimpänä osana, joka vaati myös suunnittelua ja aikaa. Menetelmän muut osat hahmottuivat melko nopeasti teoriaa lukiessa. Kuitenkin vasta tarinan luomisen jälkeen tutkijat olivat varmoja, mitä halusivat tehdä esimerkiksi draamavaiheessa. Tarinan luomisprosessi aloitettiin hahmottamalla tutkijoiden ajatukset paperille, esimerkiksi mitä tarinalla haluttiin kertoa. Tarinan etenemisestä tehtiin ajatuskartta, joka helpotti itse tarinan kirjoittamista. Tarina muodostui kuin itsestään ajatuskartan avulla eikä siihen juurikaan tehty muutoksia. Tarinassa haluttiin kertoa vanhempien eroamisesta lapsen näkökulmasta ja ajatuksia, mitä lapselle saattaa ensimmäisenä herätä. Henkilöt pidettiin hyvin yksinkertaisena, jotta aiheen ymmärtäminen ja henkilöihin samaistuminen olisi helpompaa. Tarinassa esiintyi perheen lapsi Siiri-tyttö, äiti ja isä sekä Musti-koira. Tarina kerrottiin Siirin näkökulmasta. Tarinassa oli useampi pulmatilanne, kuten se, että Siiri syytti itseään äidin ja isän erosta. Tarinan kerronnassa pysähdyttiin Siirin pulmallisiin kysymyksiin, joiden tarkoituksena oli saada kuuntelija vastamaan. Kysymyksen ja mahdollisen vastauksen jälkeen tarina jatkui siten, että jokaiseen Siirin kysymykseen tuli sen jälkeen vastaus tarinassa. Tarinassa nousi esiin useampi kysymys, mutta niihin pyrittiin vastaamaan tarinan avulla, että lapsille ei jää oleelliset kysymykset avoimiksi. Vanhempien asettelussa päädyttiin tarinassa siihen, että äiti muutti pois kotoa, sillä tutkijoiden mielestä useammissa erokertomuksissa isä lähtee pois yhteisestä kodista. Tarinaan

tuotiin mukaan myös keventäviä asioita, mitkä saivat lapset nauramaan, kuten Musti-koiran kantaessa äidin vaatteita ympäri taloa, koska hänkään ei halunnut äidin muuttavan. Tarinan lopetuksesta haluttiin tehdä onnellinen, sillä lapsille oli tarkoituksena luoda myönteinen oppimiskokemus ja lopetuksen nähtiin vaikuttavan kokemuksen syntyyn.

Tarinan kerronnassa haluttiin käyttää käsinukkeja avuksi, koska niiden uskottiin auttavan lapsia hahmottamaan tarinan henkilöitä ja eläytymään paremmin. Tutkijat tarvitsivat tarinaan äiti-, isä- ja lapsihahmon, joita etsittiin kaupoista ja suunniteltiin niiden tekemistä itse. Toinen tutkija tiesi, että tutkimukseen osallistuvasta päiväkodista löytyi sopivat hahmot, joten niitä päätettiin käyttää ajan säästämiseksi. Draamavaiheeseen tutkijat tarvitsivat tunnekortit, mutta he eivät kuitenkaan löytäneet sopivia, joten he tekivät ne itse pahvin ja paperin avulla. Käsiteltävät tunteet määräytyivät lopullisesti sen mukaan, mitkä tutkijat kokivat liittyvän vanhempien eroon lapsen näkökulmasta. Käsiteltäviksi tunteiksi valikoitui ilo, suru, ikävä, viha, rakkaus ja pelko.

Toimintahetken vaiheista tutkijat sopivat etukäteen, miten vetovastuu jaetaan. Toinen tutkijoista opetteli tarinan ulkoa, joten hän kertoi tarinan Siiri-käsinukkea apuna käyttäen. Toinen tutkija vastasi ohjauksella muista menetelmän vaiheista sekä tarinan kerronnassa äidin ja isin käsinukeista. Tutkijoilla oli käytössä varmuuden vuoksi pienet muistilaput, joista pystyi tarkistamaan, mikäli jotain unohdettiin.

Tutkimuslupa-anomus lähetettiin päiväkodin kautta alueen varhaiskasvatuspäällikölle. Tutkimuslupa myönnettiin ja saatiin lupa päiväkodin nimen julkaisuun. Tutkijat päättivät kuitenkin tutkimuksen edetessä, että päiväkodin nimi jätetään julkaisematta lasten anonymiteetin säilyttämiseksi. Tutkimuslupan hyväksymisen jälkeen tutkijat viimeistelivät tiedotteen ja tutkimuslupalomakkeen, jotka vietiin päiväkodille.

Toinen tutkijoista vei tutkimuslupalomakkeet (LIITE 3) päiväkodille viikkoa ennen toimintahetkien suunniteltuja päivämääriä, jotka olivat 14.6. ja 16.6. Lomakkeen liitteenä oli tarina (LIITE 1). Lisäksi päiväkodin henkilökunnalle vietiin eril-

linen tiedote (LIITE 4), jotta varhaiskasvattajat ehtivät tutustua toiminnan suunnitelmaan. Tutkija kävi tiedotteen läpi varhaiskasvattajan kanssa, siten varmistettiin tiedotteen ymmärrettävyys. Tutkija pyysi vielä erikseen varhaiskasvattajilta joustoa aikatauluissa, sillä toimintahetken kestosta ei voitu olla täysin varmoja. Päiväkodissa käynnillä selvisi, että osa lapsista on toteutuksen aikaan jo kesälomalla, joten lupalomakkeet jaettiin ainoastaan niiden lasten perheille, joilla tiedettiin olevan hoitopäivä kyseisinä päivinä, jolloin toimintahetket suunniteltiin pidettävän. Varhaiskasvattajien kanssa sovittiin, että he jakavat tutkimuslupalomakkeet ja tarinat lasten vanhemmille. Käytännöllisesti tämä oli paras ratkaisu, sillä varhaiskasvattajat tapaavat lasten vanhempia hakutilanteissa päivittäin. Varhaiskasvattajien kanssa sovittiin myös, että tarvittaessa he muistuttavat vanhempia lomakkeen palautuksesta, sillä ainoastaan kirjallisen hyväksynnän saaneet lapset voivat osallistua toimintaan. Tällä kunnioitettiin vanhemman oikeutta päättää lapsen kasvatukseen liittyviin asioista.

Alkuperäinen suunnitelma tutkimukseen osallistuvien lasten määrästä muuttui, kun tutkijat saivat vanhempien palauttamat tutkimuslupalomakkeet toimintahetken toteuttamisen ensimmäisenä aamuna. Lapsia ajateltiin olevan enimmillään 30, jolloin heistä olisi muodostunut kuusi ryhmää. Tutkimuslupia palautettiin päiväkotiin 18 kappaletta, joista 16 lasta sai tutkimusluvan ja kaksi lasta ei saanut lupaa osallistua. Loppujen lopuksi toimintahetkiin osallistui yhteensä 12 lasta ja niistä muodostui kolme ryhmää. Neljä muuta tutkimusluvan saanutta lasta olivat poissa kyseisinä päivinä eivätkä siksi päässeet osallistumaan.

Tutkijat tiesivät heti opinnäytetyön prosessin alussa, että he haluavat toteuttaa lasten kanssa jonkinlaisen toimintahetken. Eron käsittely oli ollut mielessä pidempään, mutta suoranainen tapa toteutukseen ei meinannut hahmottua. Tutkijat löysivät Tarinat tunteiden tulkkina -kirjan (Kotka 2011), jossa oli selkeä runko siihen, miten toimintahetken voisi rakentaa. Tutkijoiden mielestä kirjan vaiheet etenivät loogisesti, joten kirja innoitti käyttämään kyseistä pohjaa tutkimuksen toimintahetkiin.

Kotkan (2011, 23–24) kirjan mukaan harjoituksen työskentelyvaiheisiin kuuluvat virittäytyminen, sopimus, tarina, draama, pohdinta ja lopetus. Virittäytymisen tarkoituksena on saada herätettyä lasten kiinnostus toimintaan, parhaiten tässä vaiheessa toimivat leikit ja pelit. Virittäytymisleikkien avulla on tarkoitus luoda hyvä ilmapiiri ja vapauttaa mieli jännityksestä. Sopimuksen luominen ryhmän kanssa on tärkeää tehdä heti alussa, se voi olla suullinen tai kirjallinen. Ryhmän kanssa sovitaan esimerkiksi siitä, että jokaista lasta kunnioitetaan ja jokainen saa heittäytyä toimintaan ja sen tuomiin tunteisiin. On tärkeää muistaa, että jos ryhmä ei suostu sopimukseen tai on haluton osallistumaan, silloin toimintaa ei voida aloittaa. (Kotka 2011, 23–24.)

Kirjan työskentelyvaiheissa kolmantena nousee esiin tarina. Tarinan kerronnan aikana lapsilta saattaa nousta yllättäviä kysymyksiä, näille on hyvä antaa tilaa, huomioiden kuitenkin tarinan sujuvuus. Draamavaiheessa tarinaa työstetään eteenpäin ja tarkoituksena on, että lapset pääsevät ilmaisemaan itseään ja mahdollisesti hyppäämään tarinan johonkin rooliin. Lasten tunteet nousevat parhaiten tässä vaiheessa esille itse tarinasta. Lapset voivat esimerkiksi näytellä kohtauksia tarinasta tai piirtää tärkeimpiä asioita. Pohdinnassa ryhmän kanssa keskustellaan sadusta ja siitä heränneistä mielipiteistä. Mikäli ryhmälle halutaan esittää kysymyksiä tai aktivoida keskustelua, on hyvä esittää neutraaleita kysymyksiä. Avoimet kysymykset ovat parempia kuin sellaiset, joihin vastaus on kyllä tai ei. Viimeisessä vaiheessa eli lopetuksessa ryhmän mietteet voidaan kerätä kirjallisesti ja yksitellen. Lopetusvaiheessa voidaan keskustella kokonaisuudesta ja miltä koko prosessi tuntui. Tässä vaiheessa on hyvä päästää irti mahdollisista rooleista ja palata jälleen omaan itseen. (Kotka 2011, 24–25.)

Tässä tutkimuksessa toimintahetket siis rakentuivat Tarinat tunteiden tulkkina -kirjan (Kotka 2011) teorian pohjalta sekä etenivät sykleittäin suunnitelmasta toimintaan, siitä havaintoihin ja arviointiin sekä sen jälkeen paranneltuun suunnitelmaan. Opinnäytetyön menetelmä rakentui Kotkan (2011) kirjan kuudesta eri työskentelyvaiheesta eli virittäytymisestä, sopimuksesta, tarinasta, draamasta, pohdinnasta ja lopetuksesta. Seuraavaksi tullaan kertomaan, kuinka menetelmä tässä tutkimuksessa eteni ja opinnäytetyön myöhäisemmässä vaiheessa tullaan kertomaan

vielä tarkemmin, kuinka menetelmän eri vaiheet menivät ja erosivat toisistaan jokaisessa toimintahetkessä.

Tämän tutkimuksen menetelmä alkoi virittäytymisestä, kun lapset saapuivat tilaan ja heidät pyydettiin huoneen keskelle piiriin seisomaan. Virittäytymiseen suunniteltiin nimileikki, jossa jokainen sai kertoa nimensä piirissä vuorollaan ja liittää siihen haluamansa liikkeen. Lapsi sanoi esimerkiksi nimensä Liisa ja sen jälkeen taputti käsiä yhteen. Tämän jälkeen muut lapset piirissä toistivat nimen ja liikkeen. Leikki oli yksinkertainen ja hauska. Jokainen sai kerätä hiukan rohkeutta omaan vuoroonsa, mutta leikki sujui pienryhmässä hyvin. Leikin jälkeen lapset ja tutkijat siirtyivät istumaan lattialle istuintyynyille, sillä seuraavaksi luotiin yhteiset sopimukset.

Sopimuksessa lasten kanssa keskusteltiin siitä, mitä tuokion aikana tulee tapahtumaan eli kerrottiin esimerkiksi, että he tulevat kuulemaan tarinan ja siitä tullaan keskustelemaan vielä lisää. Sovittiin että jokainen saa heittäytyä toimintaan täysin ja tunteiden ilmaiseminen on hyväksyttävää. Jokaisen ryhmän kanssa myös sovittiin, ettei kenenkään tunteita tai ketään ei saa loukata. Sopimukseen sisällytettiin myös säännöt siitä, mitä toimintahetken aikana saa ja ei saa tehdä. Säännöistä keskusteltiin yhdessä lasten kanssa, jolloin hekin saivat tuoda omia ideoitaan esille. Esiin tulleet säännöt tullaan kertomaan myöhemmin.

Ryhmän sopimuksien jälkeen kerrottiin tarina (LIITE 1) ja sen aikana pysähdettiin keskustelemaan useamman kerran. Tarinan kertova tutkija kysyi lapsilta tarinaan sisältyviä ja etukäteen suunniteltuja kysymyksiä, joihin lapset saivat vastata halutessaan. Vastauksille annettiin tilanteessa aikaa, jotta jokainen lapsi tuli kuuluksi. Tarina, siihen kuuluvat kysymykset ja lasten vastaukset tulevat esiin myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Tarinan jälkeen draamavaiheessa käytettiin tunnekortteja (LIITE 6). Niissä esiintyivät perustunteet ilo, suru, pelko ja viha. Näiden lisäksi käsiteltiin myös rakkautta ja ikävää. Tunnekortteja tarkasteltiin ja tutkijat kiinnittivät huomiota siihen, miten hyvin lapset tunnistivat korteissa olevia tunteita. Seuraavaksi lapsia pyydettiin nousemaan seisomaan ja esittämään tunnekorteissa olevia tunteita yhdessä tutki-

joiden kanssa. Tutkija kertoi ja näytti kortilla, mitä tunnetta esitettiin ja lapset saivat liikkua tilassa sekä tulkita tunnetta omalla tavallaan. Lapsilta kysyttiin esimerkiksi miltä kyseinen tunne tuntuu sisälläsi tai miltä se näyttää kasvoillasi. Tunteiden esittämisen jälkeen lapset ja tutkijat palasivat istumaan istuintyynyille lattialle.

Pohdintaosuudessa keskusteltiin, mitä tunteita lapsilla nousi tarinassa pintaan tai herättikö tunteiden esittäminen jonkin aidon tunteen itsessä. Pohdinnassa lapsien vapaille ajatuksille ja kysymyksille pyrittiin antamaan tilaa. Tutkijoiden tuli varautua kuitenkin keskustelun ohjaamiseen, sillä lapset saattoivat olla hiljaa eikä heiltä noussutkaan kysymyksiä. Loppuun haluttiin tuoda jokin mukava yhteinen lopetus, joten jokainen toimintahetki päätettiin lopettaa aplodeihin. Lapsia kiitettiin osallistumisesta ja heittäytymisestä sekä taputettiin koko ryhmälle. Tällä haluttiin saada myös jokaiselle lapselle sellainen olo, että hän on merkityksellinen.

Sopivaa tilaa toimintahetkille pohdittiin etukäteen. Tutkimukseen osallistuvassa päiväkodissa työharjoittelussaan ollut tutkija tunsi päiväkodin tilat, joten tilana toimivan huoneen päättäminen tapahtui vaivattomasti. Vaatimuksena oli, että tilassa pystyi liikkumaan vapaasti koko lapsiryhmän kanssa ja häiriötekijöitä oli mahdollisimman vähän. Siellä täytyi olla hiljaista sekä lelujen ja muiden lapsille kiinnostavien esineiden tuli olla siirrettävissä pois esiltä. Näin pyrittiin ehkäisemään lasten keskittymisen herpaantumista toiminnasta.

Tilaksi valikoitui toisen päiväkotiryhmän päiväunille tarkoitettu huone. Tilassa sängyt olivat suljettuina kaappeihin, joten liikkumistilaa oli tarpeeksi. Tilassa tehtiin hiukan muutoksia, kuten kaksi irtonaista sänkyä siirrettiin rajaamaan tilaa niin, että kaikki toiminta näkyi videolla. Ikkunoiden eteen vedettiin verhot, jotta lapset eivät häiriintyneet ulkona tapahtuvista asioista. Ennen toimintahetkeä istuintyyny tuotiin toisesta huoneesta valmiiksi odottamaan käyttöä. Tarinaa kerrottaessa haluttiin, että lapset voivat olla lähellä tutkijoita, jotta yhteisen oppimiskokemuksen saaminen oli mahdollista. Sen vuoksi lapsilla haluttiin käyttää istuintyynyjä ja myös tutkijat istuivat lattialla lasten kanssa. Toimintahetkeen käytetyn tilan tuli siis tarjota mahdollisuus rauhalliseen ja läheiseen hetkeen. Toimintahet-

ken tarkkailuun osallistunut varhaiskasvattaja istui tuokion aikana sivussa ja osaksi lasten takana. Tutkijat olivat suunnitelleet juuri näin, että varhaiskasvattajan rooli on olla tarkkailijana.

Paranneltu suunnitelma. Ensimmäisestä toimintahetkestä poiketen toisessa toimintahetkessä lapsille otettiin käyttöön istuintyynyjen sijasta penkki, niin kuin palautetta antanut varhaiskasvattaja ehdotti. Varhaiskasvattaja oli oman työn kautta oppinut, että istuintyyny saavat lapset levottomiksi ja hän oli oman ryhmän kanssa tottunut käyttämään penkkiä tuokioissa. Penkin käyttö toimi paremmin ja lasten näkyvä sijoittaminen havaintomateriaalina toimivalle videolle oli helpompaa. Tästä huolimatta yksi lapsista ei näkynyt koko aikaa toisen tutkijan takaa.

Paranneltu suunnitelma. Aikaisempien toimintahetkien kattavan havaintomateriaalin saamisen haasteeksi huomattiin, etteivät kaikki lapset näkyneet videolla koko aikaa. Kolmas toimintahetki toteutettiin eri tilassa ja tutkijat löysivät videokameralle paremman kuvauspaikan. Videokamera sijoitettiin aiempaa kauemmaksi, jolloin lapset näkyivät myös videolla paremmin. Tilannetta helpotti toki myös se, että tällä kertaa hetkessä oli mukana vain kaksi lasta. Istuintyynyjen käyttöä lapsille ei harkittu, vaikka alkuperäisessä toiminnan suunnitelmassa näin olikin ajateltu. Lapset istuivat penkillä, niin kuin edellisessäkin toimintahetkessä oli kannattavaksi huomattu. Videokameran läsnäolosta ei kerrottu lapsille, sillä edellisessä toimintahetkessä se saattoi vaikuttaa lasten käyttäytymiseen.

5.2 Toimintatuokiot

Ensimmäiseen tuokioon osallistui viisi lasta päiväkodin ryhmästä. Tuokio järjestettiin kuitenkin toisen päiväkotiryhmän tiloissa, kuten oli suunniteltu. Lapset kiinnostuivat heti alussa itse tilasta ja halusivat kysyä esineistä ja asioista mitä tilassa oli. Alkuun tutkijat saivat ohjata lasten kiinnostusta toimintahetken aloitukseen.

Toinen tuokio sujui muuten samalla kaavalla kuin ensimmäinenkin. Lapsia oli viisi ja he olivat toiselle tutkijalle entuudestaan tuttuja, koska hän oli suorittanut työ-

harjoittelunsa samassa päiväkotiryhmässä. Tuokio pidettiin samassa tilassa kuin ensimmäinen, mutta tälle ryhmälle se oli tuttu.

Viimeiseen tuokioon osallistui ainoastaan kaksi lasta ja he olivat eri päiväkotiryhmistä. Toinen lapsista oli tuttu toiselle tutkijalle hänen harjoitteluajaltaan ja se tuntui vaikuttavan heti alussa siten, että lapsi keskusteli ja kertoi rohkeasti ajatuksiaan. Toista lasta vaikutti jännittävän tilanne enemmän, vaikka tuokio järjestettiin hänelle tutuissa tiloissa. Kolmas toimintatuokio pidettiin eri ryhmän tiloissa kuin ensimmäinen ja toinen tuokio, sillä kyseisen ryhmän lapsia oli tarkoitus olla enemmän. Muutos tilan vaihdosta tehtiin ensimmäisen tuokion palautteen myötä. Varhaiskasvattajan palautteessa ehdotettiin, että tuokiot pidettäisiin lasten oman ryhmän tiloissa. Tuttu tila takaisi lasten paremman keskittymisen itse tuokioon. Tuokio järjestettiin huoneessa, jota käytetään päivittäin ryhmän omien tuokioiden järjestämiseen.

5.2.1 Virittäytyminen

Virittäytymiseen tutkijat olivat valinneet tutustumisleikin, jossa jokainen sai kertoa nimensä sekä liittää siihen jonkin liikkeen. Lapsilähtöisyys leikissä huomioitiin siten, että lapset saivat valita oman liikkeensä ja esiintyä siinä järjestyksessä kuin itse halusivat.

Ensimmäinen toimintatuokio. Tutustumisleikki tuntui hyvältä tavalta aloittaa hetki lasten kanssa, sillä lapset eivät olleet tuttuja tutkijoille eivätkä lapset tienneet tutkijoita ennestään. Kahdelle lapselle oli vaikeaa keksiä kehon liikettä, joten he sanoivat pelkästään nimensä. Jokaiselle toisten liikkeiden toistaminen oli kuitenkin mieluista. Lapset tekivät omalla vuorollaan samoja liikkeitä, mitä toinen lapsi oli keksinyt aiemmin, joten moni hypähti ja pyörähti lattialle kertoessaan oman nimensä. Leikin jälkeen istuintyyny aseteltiin lattialle, jonne myös tutkijat istuivat. Oman paikan löytäminen istuintyynyllä oli haastavaa lapsille, sillä tutkijat eivät olleet suunnitelleet etukäteen selkeää ohjeistusta mihin kohtaan lattialla olisi hyvä istua. Tutkijoiden pyytäessä lapsia lähemmäksi, eräs lapsista tuli melkein tutkijan syliin ja toisten lasten eteen. Lapset asettuivat lopulta tutkijoiden eteen

kaaren muotoon niin, että kaikki näkivät tutkijoiden kasvot. Paikkojen hakemiseen kului ylimääräistä aikaa.

Toinen toimintatuokio. Nimileikki tämän ryhmän kanssa oli sopiva ja positiivinen tapa aloittaa toimintahetki sekä lapset pääsivät hieman tutustumaan heille vieraaseen tutkijaan. He viittasivat halutessaan vuoron. Kaikki lapset olivat innoissaan leikissä mukana.

Kolmas toimintatuokio. Nimileikki ei ollut kolmannella kerralla kovinkaan leikkimäinen vaan se toimi paremminkin esittelyn. Tämä johtui luultavasti siitä, kun lapsia oli vain kaksi. Toinen lapsista kertoi nimensä, mutta ei tehnyt mitään liikettä. Tutkija yritti rohkaista lasta ehdottamalla, että hän voi vaikka hypähtää. Lapsi vaikutti siltä, ettei uskaltanut siinä vaiheessa tehdä liikettä, joten leikissä mentiin eteenpäin. Liikkeen keksiminen ei kuitenkaan ollut tärkein asia leikissä vaan se, että kertoo oman nimensä. Toinen lapsi kertoi nimensä ja keksi siihen myös liikkeen.

5.2.2 Sopimus

Sopimuksesta keskustellessa sääntöjen luominen nousi tärkeimmäksi asiaksi jokaisessa tuokiossa, sillä niihin lapset osasivat hyvin vaikuttaa. Lapset sanoivat säännöiksi, että saa leikkiä, mutta ei juosta ja tulee istua paikoillaan. Sääntöjä lasten mukaan oli myös, ettei saa lyödä, huutaa, raapia, tönä, potkia eikä kiusata. Näiden sääntöjen lisäksi toimintahetkissä tehtiin pieniä toisistaan eroavaisia sopimuksia.

Ensimmäinen toimintatuokio. Tutkija pyysi lapsilta kuuntelemisen taitoa ja lasten kanssa täsmennettiin korvien olevan väline kuulemiseen. Eräs lapsi ehdotti myös, että viittaaminen voisi olla tapa saada puheenvuoro, kun tutkija pyysi, ettei puhuttaisi toisten puheen päälle.

Toinen toimintatuokio. Lasten ja tutkijoiden istuuduttua toinen tutkijoista kertoi lasten kuulevan pian tarinan. Hän kertoi, että tarina saattaa herättää erilaisia tunteita. Toivomuksena oli, että lapset uskaltavat olla hetkessä juuri sellaisia kuin ovat ja saavat vapaasti ilmaista omia tuntemuksiaan ilman muiden häiriötä. Tutki-

ja muistutti näiden yleisten käytöstapojen muistamisesta sekä pyysi lapsia kuuntelemaan aikuisten neuvoja ja tekemään yhdessä muiden kanssa. Lapsia kehoitettiin heittäytymään hetkeen ja kysyttiin vielä varmistukseksi, tietävätkö he, mitä johonkin heittäytyminen tarkoittaa. Eräs lapsista heittäytyi lattialle makaamaan. Tutkija kiitti esimerkin näytöstä, ohjasi lapsen takaisin penkille istumaan ja kertoi tänään tarkoittavansa erilaista heittäytymistä, johon kuuluu rohkeasti omana itsenä oleminen. Tutkija kertoi, että puheenvuoroa voi pyytää viittaamalla, johon sama lapsi reagoi viittaamalla näyttäen muille mallia.

Muistuttaessaan korvien käytöstä kuunteluun tutkijat laittoivat sormet korviensa taakse. Kaksi lapsista teki saman perässä. Lisäksi kerrottiin vielä videokameran läsnäolosta. Osa lapsista oli levottomia, mutta rauhoittuvat kun tarinan kerrottiin alkavan.

Kolmas toimintatuokio. Tutkija muistutti, että kuunnellaan toisen kaverin kertomaa ja rohkaisi lapsia tuntemaan erilaisia tunteita ja olemaan oma itsensä. Sopimuksen luomiseen ei kulutettu paljoa aikaa. Toimintahetken uskottiin menevän omalla painollaan ilman suurempia sääntöjä, koska lapsia oli vain kaksi.

5.2.3 Tarina

Jokaisen kolmen toimintatuokion tarina kerrottiin samalla tavalla. Tarinan aikana lapsia osallistettiin toimintaan, sillä heiltä kysyttiin lupaa tarinan aloittamiseen sekä etukäteen suunnitellut kysymykset. Seuraavaksi tarina tullaan kertomaan samoin kuin se tämän opinnäytetyön lopusta löytyy. Lisäksi toimintatuokioissa esiin tulleet lasten kommentit ja vastaukset kysymyksiin löytyvät tarinaan sisällytettynä. Jokaisessa ryhmässä esiin tulleet vastaukset ovat numeroitu ryhmän mukaan eli esimerkiksi ensimmäisen tuokion vastaukset ovat merkitty numerolla yksi.

Hei, minä olen Siiri-tyttö. Haluan kertoa teille tarinan minun perheestäni, johon kuuluvat äiti, isi ja Musti-koira. Pyydän sinulta, sinulta ja sinulta (Siiri-nukke osoittaa jokaista lasta erikseen), teiltä kaikilta, että kuuntelette tarinani oikein tarkkaan. Tulen pyytämään teiltä neuvoja. Nyt kysynkin teiltä, voinko aloittaa tarinani kertomisen? (Lupa lapsilta)

Jokaisesta ryhmästä kaikki tai osa lapsista vastasi myöntävästi.

Tänä aamuna söimme aamupalaa äidin ja isin kanssa, heittelin Musti-koiralle leipäni päältä makkaran ja juuston, kuten monena muunakin aamuna. Isi kiukustui tästä jälleen, mutta minä en vain pidä niistä leipäni päällä! Äiti otti toisen kupin sitä pahaa mustaa kahvia ja katsoi jotenkin surullisesti minua. Heillä oli kuulemma minulle jotain kerrottavaa isin kanssa. (Äiti-nukke ja isi-nukke kertovat:) ”Äiti ja isi eroavat. Me emme tahdo enää riidellä, sillä emme osaa enää sopia keskenämme isoja riitojamme. Äidin ja isin rakkaus toisiamme kohtaan on muuttunut erilaiseksi.”

3: Toinen lapsi viittasi saadakseen puheenvuoron ja sanoi: ”mulla on asiaa mun isi ja äiti on eronnu myös”. Tämän kertoessaan lapsi kiersi paitaansa solmuun. Tutkijat nyökkäsivät lapsen kommenttiin hyväksyvästi ja odottivat muutamia sekunteja ennen tarinan jatkamista, jos lapsi olisi halunnut vielä sanoa jotain lisää.

Äiti ja isi siis eroavat. Mitä se mahtaa tarkoittaa, osaatteko te kertoa minulle? (Siiri kysyy lapsilta)

1: Ainoastaan yksi lapsista vastasi: ”että lähtee pois”.

2: Yksi lapsista pudisti päätään kieltävästi ja muut lapset eivät vastanneet kysymykseen.

3: Toinen lapsista vastasi: ”osataan se tarkoittaa että asutaan eri taloissa”.

Kysyin saman kysymyksen myös päiväkodissa hoitajaltani, hän osasi kertoa, että joskus vanhemmat vain ajavat autoilla liian kauaksi toisistaan, että eksyvät ja sen jälkeen on vaikeaa löytää polkua yhteiselle tielle.

Nyt minua alkoi hieman huolestuttaa, mitä jos minäkään en löydä enää äidin ja isin autoja, tai mitä jos he eivät enää haluakaan minua istuimeni kanssa auton takapenkille? Rakastavatko äiti ja isi minua vielä? (Lapset saavat vastata/pohtia)

1: Lapsista kaksi vastasi kieltävästi.

2: Kukaan lapsista ei vastannut, joten tutkija kysyi vielä: "Osaatteko te sanoa?" Tällöin yksi lapsista nyökkäsi ja kaksi vastasi kieltävästi.

3: Toinen lapsista vastasi: "rakastaa joo ja mäkin rakastan".

Voi mikä helpotus olikaan, kun näin päiväkodin ikkunasta, että äiti tuli vielä ainakin hakemaan minut kotiin. Olin iloinen nähdessäni äidin, mutta kuitenkin minua vain itketti. Äiti on ihana, kun se aina suukottaa minua ja nappaa syliin, kun minulla on paha mieli. Kotimatalla äiti kertoi, että äidin ja isin rakkaus minua kohtaan ei ole muuttunut, olen edelleen heidän oma Siiri. Äiti kertoi myös, että hän muuttaa pois meidän yhteisestä kodista, johonkin uuteen paikkaan, missä minulle on myös oma huone. En ymmärrä, että miksi äidin pitää muka lähteä, eikö se riitä että he eroavat isin kanssa? Minä saisin asua isin kanssa ja sitten taas äidin kanssa, mutta niinhän minä olen nytkin asunut. Minusta aikuiset puhuvat ihan höpöjä vällillä.

Nyt tästä on kulunut aika monta päivää, äiti on aloittanut pakkaamaan tavaroita. Minua on vähän naurattanut, kun Musti on kantanut äidin puseroita pitkin taloa. Ehkä Mustikaan ei tahdo äidin lähtevän. Isi kertoi, että jään aluksi isin kotiin, jonka jälkeen menen äidin kotiin. Mutta minä en halua mennä mihinkään, haluan olla tässä kodissa äidin ja isin kanssa! Äiti on oikeasti lähdössä jonnekin eivätkä laukut ole pakattuna vain mummolareissulle. Muuttaako äiti ja isi kauas toisistaan sen takia, kun en ole pukeutut ulkovaatteita eilen reippaasti, tai sen takia, kun minulla oli taas tänä aamuna kiukuttelu päällä? (Siiri kysyy lapsilta)

1: Lapset jäivät hetkeksi miettimään tätä kysymystä. Toinen tutkijoista täsmensi kysymällä: "Mitä te luulette muuttiko isi ja äiti sen takia kauas toisistaan?", johon osa lapsista vastasi myönteisesti ja osa kielteisesti.

2: Lapsista kaksi vastasivat myöntävästi.

3: Toinen lapsista vastasi: ”kiukuttelun” Tutkija tarkensi kysymällä: ”Muuttaako äiti ja isi sen takia kauas toisistaan?”, johon lapsi vastasi: ”joo varmaan tai kun ei oo hmm se on ollu vähä äkäne mä en tiedä”.

(Äiti-nukke ja isi-nukke kertovat:) ”Siiri rakas, tämä ei ole sinun syytäsi. Me tulemme olemaan sinun vanhempasi aina ja olemme edelleen perhe, vaikka asumekin kahdessa kodissa.”

(Aikaa kuluu)

Tiedättekös mitä, äidin uusi koti on tosi kiva ja isin kodissa on nyt enemmän leikkitilaa! Olen muuttanut ainakin kymmenen kertaa isin luota äidin luo ja takaisin. Minusta on tullut oikea muuttaja. Olen tosi iloinen, kun minulla on kaksi kotia. Minusta on hauskaa, kun isi kertoo äidille aina hölmön vitsin, kun minulla on muuttopäivä. Luulen että äiti ja isi ovat nyt onnellisia, minä ainakin olen.

Kiitos kun autoitte ja kuuntelitte, tämä oli minun perheeni tarina.

3: Toinen lapsista sai tarinan jälkeen vielä idean, että voisivatko hän ja toinen lapsi tehdä itse tarinan. Sovittiin että lopussa lapset saavat keksiä oman tarinan ja esittää sen tutkijoille käsinukeilla.

5.2.4 Draama

Draamavaiheeseen kuului tunnekortteihin tutustuminen ja sen jälkeen tunteiden konkreettinen esittäminen. Jokainen tunnekortti käytiin läpi yksitellen. Tutkija näytti tunnekortin aina ensin kertomatta, mikä tunne oli kyseessä. Näin lapset saivat mahdollisuuden vastata ensin, mitä he itse näkivät. Tunteiden läpikäymisen järjestys oli hieman erilainen jokaisessa tuokiossa, mutta ne tullaan myöhemmin esittelemään toisen toimintatuokion järjestyksen mukaan. Tutkijoiden mielestä kyseisessä tuokiossa järjestys oli parhain kaikista kolmesta tavasta.

Toisessa tuokiossa tunteiden järjestyksenä oli ilo, suru, rakkaus, viha, ikävä ja pelko. Oleellimmat lasten lausahdukset jokaisen tunnekortin kohdalla on kirjattu tulevassa tekstissä ylös. Lapsen tarkoitetaan tunnistavan tunteen silloin, kun hän

sanoo tunteen ääneen. Myös hiljaa olevat lapset saattavat tunnistaa tunteen, mutta sitä tutkijat eivät pysty tulkitsemaan. Jokaisessa toimintatuokiossa esiin tulleet vastaukset ovat numeroitu tuokion mukaan eli esimerkiksi ensimmäisen tuokion vastaukset ovat merkitty numerolla yksi. Tuokioiden lasten yhteisiä vastauksia on koottu ennen yksittäisten tuokioiden vastauksia.

Ilo: Suurin osa kaikista lapsista tunnistivat iloisuutta kuvaavan tunnekortin helposti.

1: Lapsille tuli mieleen omia ilonaiheita:

”kun me oltiin vesi-ilmapallojen kans trampalla niin me ollaan iloisia”

”mä siitä ku äiti uskoo mua”

”suklaajätskistä”

2: Neljä viidestä lapsesta tunnistivat tunteen välittömästi. Lapsilta kysyttiin, tuliko Siiri-tyttö jostain iloiseksi tarinassa, mutta he eivät vastanneet tähän. Tutkijan kysyessä, oliko Siiri tarinan lopuksi iloinen vai surullinen, eräs lapsista vastasi Siirin olleen iloinen. Lapsilta kysyttiin vielä, ovatko he olleet joskus iloisia, johon kaksi lapsista vastasi myöntävästi.

3: Toinen lapsi tunnisti tunteen. Tutkijan kysyessä, mistä Siiri-tyttö tuli tarinassa iloiseksi, lapsi vastasi: *”kun se muutteli edes takas”*. Tutkija kysyi lapsilta myös, ovatko he olleet joskus iloisia. Toinen lapsista ei vastannut kysymykseen mitään, vaikka kysymys suunnattiin vielä toisen kerran suoraan hänelle. Toinen taas vastasi olleensa iloinen oman isän luona.

Suru: Myös surun tunnistaminen oli suurimmalle osalle lapsista helppoa.

1: Ensimmäisessä tuokiossa pelon tunnetta käsiteltiin ennen surua. Lapset tunnistivat pelon suruksi ja kertoivat, mistä he tulivat surulliseksi:

”mulla tulee surullinen siitä että mun pitää mennä ralliautolla aina kiisaan”

”(nimi) on kerran pökänny mua ja sitten mä siitä tipahdin ja löin pääni meidän sohvaan”

”ja mä siitä kun äiti ja isi tulee vihaiseksi”

2: Suurin osa lapsista tunnistivat tunteen. Tutkija kysyi, oliko tarinassa jossain kohdassa surullista, johon lapsilta tuli muutama vastaus:

”ku äiti ja isä eroo”

”ja muuttaa niin kauas toisistaan”

3: Toinen lapsista tunnisti surun tunteen heti sen nähtyään. Tunnistamisen jälkeen keskustelua käytiin tarinan Siiri-tytön suruntunteista. Siirin todettiin jossain vaiheessa olleen surullinen siitä, kun vanhemmat huusivat hänelle. Sama lapsi kuitenkin korjasi sanomansa pian, että tarkoitti Siirin tulleen surulliseksi siitä, kun vanhemmat erosivat.

Rakkaus: Tunnekortti alkoi naurattaa suurinta osaa lapsista ja se tunnistettiin helposti.

1: Lapsilta kysyttiin, että tietävätkö mitä rakastuminen tai rakkaus on. Kaksi lapsista kertoi olevan rakastuneita johonkin ihmiseen. Tutkija kertoi tässä välissä äidin ja isän rakkaudesta lapsiinsa ja että myös lapset rakastavat äitiä ja isää. Yksi lapsista samaistui tähän ja kertoi rakastavansa ainakin äitiä.

2: Kaksi lasta tunnistivat tunteen. Lapsilta kysyttiin, löytyikö tarinasta rakkautta, jolloin yksi lapsista vastasi myöntävästi. Häneltä pyydettiin tarkennusta siihen, miten rakkaus näkyi tarinassa. Lause jäi kuitenkin kesken lapsen katsoessa alas, joten todennäköisesti hän unohti, mitä aikoikaan sanoa:

”kun äiti meinas muuttaa ja sitten se niin sitten ne”

3: Toinen lapsista tunnisti rakkautta kuvaavan kortin. Lapsilta ei noussut omaa keskustelua rakkaudesta vaan tutkija selitti, miten rakkaus näkyi tarinassa vanhempien ja Siirin välisenä.

Viha: Suurin osa kaikista lapsista tunnistivat vihan tunteen.

1: Jokainen lapsista tunnisti vihan tunteen ja he kokivat myös joskus tunteneensa vihaa. Lapset osasivat taidokkaasti yhdistää vihan tunteen oikeisiin asioihin. Tässä asioita, mistä lapset tulivat vihaiseksi:

”ku mä oon ollu ku meidän sisällä on rottia ja sellasia ötököitä mä ihan hermostun ”

”ja mä oon kerran vihastunu siitä kun mun pitää nukkua liika kauan tääl päiväkodis ”

”mä oon vihainen siitä kun mä haluan nukkua aamulla ”

”mulla tulee kun (nimi) pökkii mua mahaan ”

2: Lapsista kolme tunnistivat tunteen ja he alkoivat esittää vihan tunnetta äänisekä ilmetehostein. Eräs lapsista kommentoi tarinan isän olleen vihainen. Tutkijan kysyessä syytä, kaksi lapsista kertoi isän olleen vihainen koiralle.

3: Lapset eivät tunnistaneet vihan tunnetta heti, joten tutkija kysyi, mitä se mahtaa tarkoittaa. Tämä alkoi naurattaa toista lasta, joten tutkija kysyi toiselta lapselta mielipidettä, johon hän vastasi pudistamalla päätään kieltävästi. Lapsi jota alkoi naurattaa, kertoi kortin olevan *”irvistävä”*. Tutkija kysyi, oliko Siiri-tyttö tarinan aikana vihainen, johon toinen lapsi vastasi myöntävästi. Asiasta ei kuitenkaan herännyt muuta keskustelua.

Ikävä: Jokaisen toimintatuokion lapset tunnistivat ikävä-tunnekortin nukkumiseksi ja miettimiseksi. Tunnekortissa oli mietteläään näköiset kasvot, missä hahmon silmät olivat kiinni. Luultavasti tämän takia lapset näkivät tunteen myös nukkumisenä. Ikävän tunteen piirtäminen oli haastavaa tutkijoillekin.

1: Lapset tulkitsivat ikävää kuvaavan tunnekortin nukkuvan ja mietteläään lisäksi unen näkemiseksi. Tutkija ohjasi keskustelua sen verran, että hahmon ilme kortissa voi tarkoittaa myös ikävää. Eräs lapsista avasi ajatusta siitä, mistä ikävän tunne tulee:

”jos lähtee vaikka pois ja toinen on sen kaveri”

2: Lapsilta kysyttiin tunteen tunnistamisen jälkeen mitä se tarkoittaa, kun miettii oikein kovasti jotakin ihmistä. He eivät vastanneet, joten heille kerrottiin sen tarkoittavan ikävöintiä. Esimerkkinä ikävästä tutkija sanoi, että päiväkodissa saattaa tulla ikävä esimerkiksi äitiä tai isää. Lapsilta kysyttiin, onko heille tullut joskus jotakin ikävä. He pohtivat ikävöivänsä jokaisena hoitopäivänä, vain joskus tai eivät olleet kokeneet ikävää ainakaan päiväkodissa. Tutkija kertoi ikävän tunteen kertovan myös rakkaudesta toista ihmistä kohtaan. Eräs lapsista kertoi:

”joo kun mä olin neljä vuotta niin kun mä menin (puheesta oli haastavaa saada selvää) niin äitiä oli ikävä”

3: Viimeisenkin ryhmän toinen lapsi tulkitsti ikävä-tunnekortin mieltäväiseksi. Tämä lapsi palasi tarinan kulkuun ja alkoi muistella tarinan tytön nimeä ja pohti, tuleeko tyttö taas muuttamaan. Tunteesta ei käyty niinkään keskustelua. Tutkija yritti palata aiheeseen ja kertoi esimerkkinä, että lapsella voi tulla päiväkodissa ikävä äitiä ja isää. Toinen lapsi yhdisti tutkijan esimerkin erääseen toiseen lapseen ja totesi hänelle käyvän näin.

Pelko: Kahdessa toimintatuokiossa lapset tunnistivat pelon tunteen suruksi. Tutkijat huomasivat tuokioiden toteutuksien jälkeen, että heidän piirtämä pelon tunnekortti muistutti hyvin paljon surua. Voidaan siis sanoa, että lapset tunnistivat tunteen aivan oikein.

1: Ensimmäisessä tuokiossa pelon tunnetta käsiteltiin ennen surua. Lapset tunnistivat pelon suruksi ja kertoivat, mistä he tulivat surullisiksi. Tämän jälkeen tutkija korjasi, että ilme kortissa voi tarkoittaa myös pelkoa. Lapset kertoivat kannustamatta ja kysymättä mitä asioita he pelkäävät:

”mua pelottaa jos hiiri tuloo”

”ja mua pelottaa sitä että joku villihämähäkki puree mua”

”mä pelkään sitä että kun mä kävelen jossakin reunalla että mä tipun johonki märkään ja sitte mun kastuu vaatteet”

2: Lapsista yksi tunnisti pelon tunteen suruksi. Tutkija muistutti surun tunteen esiintyneen jo aikaisemmin ja kysyi, mikä muu tunne voisi olla kyseessä. Lapset eivät kommentoineet, joten tutkija auttoi heitä kysymällä, miltä heistä tuntuu nähdä esimerkiksi käärme tai karhu. Muutama lapsi vastasi: *”kurjalta”*. Tutkija kertoi kuiskaten, että häntä ainakin pelottaisi ja kysyi, oliko Siirin perheen tarinassa pelkoa. Pohtivana vastauksena saatiin:

”että ne. mm eros toisistaan”

3: Toista lasta alkoi naurattaa pelko-tunnekortin nähdessään ja kertoi tunteen olevan *”pelkäävä”*. Lapsi arveli muuttamisen mahdollisesti pelottavan Siiri-tyttöä.

Tunnekorttien esittäminen. Jokaisen toimintatuokion draamavaiheeseen kuului myös edellä käytyjen tunnekorttien konkreettinen esittäminen, mihin siirryttiin heti viimeisestä tunnekortista keskustelemisen jälkeen. Ensimmäisessä toimintatuokiossa istuintyyny, toisessa ja kolmannessa tuokiossa penkki laitettiin sivuun, jotta liikkumiselle oli enemmän tilaa. Tutkija näytti edellä läpikäydyt tunnekortit vuoron perään. Lapset saivat kertoa, mikä tunne oli kyseessä ja ilmaista yksilöllisin ilmein sekä elein, miltä tuo tuonne heissä tuntui ja näytti. Lapsilta kysyttiin esimerkiksi sitä, miltä kyseinen tunne tuntui heidän sisällään tai miltä se näytti heidän kasvoillaan. Myös tutkijat osallistuivat tunteiden ilmaisuun. Joidenkin tunteiden kohdalla oli vaikea sanoa, keksivätkö lapset itse ilmeet vai katsoivatko he tutkijoista mallia. Pyrkimyksenä oli, että tutkijat odottivat muutaman sekunnin tunnekortin näyttämisen jälkeen nähdäkseen, miten lapset itse kokivat tunteen ilman esimerkkiä. Kun lapset tunnistivat ja ilmaisivat tunteen oikein, tutkijat liittyivät lasten mukaan ilmaisemaan sitä. Jos lapset eivät tunnistanee tunnekorttia tai eivät keksineet, kuinka ilmaista kyseessä olevaa tunnetta, tutkijat avustivat heitä näyttämällä esimerkkiä ja kertomalla, miltä tunne voi tuntua mielessä ja kehossa. Draamavaiheen päätyttyä tutkijat siirsivät ensimmäisessä tuokiossa istuintyyny ja toisessa sekä kolmannessa tuokiossa penkin takaisin esille ja pysyivät lapsia istu-

maan, minkä jälkeen siirryttiin toimintamenetelmän seuraavaan työskentelyvaiheeseen eli pohdintaan.

Ensimmäinen toimintatuokio. Lapset lähtivät hyvin mukaan liikkumaan tilassa ja seurasivat, mitä tutkijat tekivät ja puhuivat. Tutkijat toimivat spontaanisti esittäen ja tulkiten, miten itse näyttävät eri tunteita. Lapset osasivat nimetä tunnekorit hyvin uudelleen, mutta itse esittäminen oli jokseenkin haastavaa. Moni ryhmän lapsista seurasi tutkijoita hyvinkin tarkkaan. Joidenkin lapsien keskittyminen herpaantui ja he alkoivat leikkiä omia leikkejään kesken esittämisen, kuten menivät makaamaan lattialle tai huoneessa olevan tuolin taakse. Silloin tutkijoiden tehtävänä oli kannustaa heitä osallistumaan toimintaan muiden mukana. Tutkijat myös pyrkivät viemään vaihetta nopeammin eteenpäin, jotta lasten motivaatio koko tuokioon ei häviäisi.

Ensimmäisen tuokion videomateriaalin havainnoinnin ongelmaksi huomattiin, että lapsia ei näkynyt videolla kokonaan. Kun lapset esittivät tunteita seisten, vain heidän jalat näkyivät videolla. Tämän vuoksi lasten ilmeitä, eleitä ja kehonkieltä oli vaikea havainnoida. Myös lasten äänien tunnistaminen oli haastavaa, koska lasten kasvoja ei näkynyt, joten suun liikkeitä ja ääntä ei pystytty yhdistämään.

Toinen toimintatuokio. Tuokion lapset osallistuivat hyvin tunteiden esittämiseen. Videon havainnoinnin ongelma oli ajoittain sama kuin ensimmäisessä tuokiossa. Videokameran sijaintia siirrettiin ennen toista tuokiota, joten lapset näkyivät paremmin. Suurimman osan ajasta lapsien kehot näkyivät kokonaisuudessaan videolla, mutta eivät aivan koko aikaa. Tämä kuitenkin mahdollisti lasten tarkemman havainnoinnin.

Iloa kuvaavaan korttiin suurin osa lapsista reagoi nauraen ja muutama alkoi pomppia ympäriinsä. Suru-tunnekortin nähdessään yksi lapsista kertoi tunteen olevan surullinen ja alkoi kävellä pää sekä hartiat alhaalla. Muutama muukin lapsi teki saman perässä. Tutkija kertoi sen olevan yksi tapa näyttää surua ja sanoi myös itkemisen kuuluvan suruun. Tällöin osa lapsista alkoi tekoitkeä. Rakkaus-tunnekortin nähdessään lapset alkoivat nauraa ja kaksi lasta ottivat toisiaan käsis-tään kiinni ja pomppivat yhdessä. Tilanteesta oli vaikea sanoa, liittyikö naurami-

nen ja toisista käsien kiinni ottaminen vain innostukseen kortista vai lasten kokeemukseen rakkaudesta.

Pelko-tunnekortin nähdessään yksi lapsista tunnisti tunteen vihaiseksi. Tutkija korjasi tunteen olevan pelokas. Eräs lapsi imitoi kortin kuvan ilmettä hampaat irvessä ja toinen leikki näkevänsä jotakin, osoitti sormella huoneen nurkkaan ja huudahti: *”tuolla on tuo ää!”* Lapset alkoivat kiljua ja juosta ympäriinsä. Tutkija kehotti lapsia näyttämään tunteen ilman äänenkäyttöä. Yksi lapsista kävi sammutamassa valot, mutta on vaikeaa sanoa, liittyikö se pelon tunteeseen vai halusiko hän hakea huomiota.

Tutkijan näyttäessä ikävä-tunnekorttia hän kysyi, miltä lapset näyttävät ikävöidessään jotakin. Muutama lapsista käveli laahustaen ja muutama juoksi sekä nauroi vaikuttaen leikkivän muuta leikkiä. Lasten nähdessä vihaa kuvaavan tunnekortin lapset reagoivat äänitehostein, vihaisella irvistyksellä tai puristamalla kätensä nyrkkiin.

Kolmas toimintatuokio. Toinen lapsista esitti tunteita innoissaan ja hänen ilmeet vaihtuivat selkeästi eri tunteiden mukaan. Hän kävi myös aktiivisesti keskustelua jokaisesta käsiteltävästä tunteesta. Toinen lapsi seurasi tarkasti tutkijoiden esittämistä ja kuunteli keskustelua. Lapsesta huomasi, että häntä edelleen jännitti, niin kuin koko toimintahetken ajan. Silti hän oli kuitenkin omalla tavallaan jatkuvasti mukana toiminnassa. Tunteiden esittäminen lopetettiin iloiseen korttiin ja silloin oli hienoa huomata, miten ujommalla lapsella nousi hymy kasvoille. Tunteiden esittämisestä vaikutti jäävän lapsille hyvä mieli, koska he hymyilivät ja vaikuttivat iloisilta. Tutkijat pohtivat lasten olevan iloisia muun muassa sen vuoksi, kun harjoitus poikkesi aiemmista ja penkiltä noustiin ylös liikkumaan.

5.2.5 Pohdinta

Pohdintaosuudessa jokaiselta ryhmältä kysyttiin esittämisestä, oliko se heidän mielestään esimerkiksi helppoa tai vaikeaa. Suuremman osan mielestä esittäminen oli helppoa, mutta osa koki sen olleen myös vaikeaa tai kivaa. Toisessa ja kolmannessa tuokiossa kysyttiin myös, heräsikö heille esittämisestä joitain oikeita

tunteita, kuten surun tunnetta. Muuten pohdinnan aiheet olivat melko tuokiokoh-
taisia.

Ensimmäinen toimintatuokio. Osa lapsista vastasi esittämisen olleen helppoa ja osa vastasi sen olleen vaikeaa. Lapsilta kysyttiin, millaisia tunteita tarinassa Siirilä tuli esille ja siihen eräs lapsista osoitti lattialla olevaa pelko-korttia. Lapsen mielestä pelko johtui siitä, että vanhemmat lähtivät pois.

Tutkija kysyi lasten mielipidettä tarinasta. Yhden lapsen mielestä tarina kuulosti kivalta. Kolme lapsista kertoi, että tarina ei ollut jännittävä. Lapsilta haluttiin kysyä vielä, että miltä heidän mielestään tuntui, kun Siirin äiti ja isi muuttivat erilleen. Yhden lapsen mielestä se tuntui erikoiselta ja yhden mielestä ikävältä.

Tässä vaiheessa, kun lasten kanssa käytiin ainoastaan keskustelua tarinasta ja kerrettiin tunteita, havaintomateriaalissa näkyi, kuinka levottomia lapset olivat. Lapset alkoivat kiemurrella istuintyynyjen kanssa ja vaihtelivat asentoa. Havaittiin että lasten keskittyminen ei enää riittänyt eikä istuminen enää huvittanut.

Toinen toimintatuokio. Tutkija kysyi lapsilta, miltä tunteiden esittäminen tuntui, mihin lapset huudahtivat: ”*kivalta!*”. Lapsilta kysyttiin, oliko kaikkia tunteita helppo esittää. Vastauksina saatiin sen olleen kivaa, helppoa ja vaikeaa. Tutkija kysyi, tuliko heille oikeita tunteita tai tuntuiko heidän sisällään joltain, että on oikeasti esimerkiksi surullinen olo. Samaan aikaan tutkija hieroi mahaansa pyörivin liikkein, jolloin yksi lapsista teki samoin ja vastasi kysymykseen kieltävästi. Myös eräs toinen lapsi vastasi kieltävästi. Yksi lapsista vastasi myöntävästi nyökäten. Yhden lapsen mieleen tuli, kuinka häntä alkoi itkettää hammaslääkärissä saadun puudutuksen takia. Luultavasti asia tuli hänen mieleensä sen takia, kun tutkija liitti surun kysymykseensä.

Kolmas toimintatuokio. Toisen lapsen mielestä tuntui hyvältä kuunnella tällaista tarinaa. Molemmat lapsista vastasivat, että tunteita oli helppo esittää. Tutkija kysyi lapsilta myös, että heräsikö heille oikeita tunteita tarinasta. Tutkija antoi esimerkin, että tulivatko he surulliseksi tai iloiseksi. Kysymykseen toinen lapsi sanoi pelleillen: ”*ei*” ja toinen pudisti päätään kieltävästi. Tutkija oli tyytyväinen tällai-

seen vastaukseen ja varmisti vielä lapsilta, että miten tarina kuitenkin päättyi. Toinen totesi tarinan päättyneen siihen, kun Siiri muutteli. Kyseinen lapsi alkoi olla pitkästynyt istumiseen, joten keskustelu oli lähinnä sitä, että tutkija kysyi ja lapsi vastasi jotain. Tutkija totesi loppuun, että hänelle tuli onnellinen olo, kun Siirikin oli onnellinen, tähän lapsi kommentoi hänelle tulleen irvistävä naama.

5.2.6 Lopetus

Jokaisen toimintahetken lopetuksessa käytettiin samaa kaavaa eli lapsia kiitettiin ja keuhuttiin siitä, kun olivat osallistuneet toimintaan. Lopetuksessa annettiin myös aplodit jokaiselle. Toisessa tuokiossa aplodien antamisessa yksi lapsista matki tarinan Siiri-tyttöä tarinan aloittamisen lupaa kysyessä ja osoitti muita lapsia sekä tutkijoita sanoen: *"sinulle sinulle sinulle..."* Tutkija lisäsi aplodit osoitettavaksi myös Siirille, äidille ja isälle. Lapset halusivat antaa aplodit myös kameralla, koiralle, koko huoneelle ja tunnekorttien kuville. Lapset nauroivat ja nauttivat aplodien antamisesta. Ensimmäisessä tuokiossa aplodit olivat kiva tapa lopettaa tuokio. Kolmannessa tuokiossa aplodien merkitys ei ollut enää kovinkaan tärkeä. Lapset eivät reagoineet siihen mitenkään erityisesti, joten lopetuksessa aplodien tilalle olisi voinut keksiä jonkin muun pienen yhteisen asian, mikä olisi lopettanut tuokion.

Aplodien jälkeen lapsille esiteltiin palautekortit (LIITE 7), joilla he pääsivät ilmaisemaan mielipiteensä toimintahetkestä. Tunnekorteista käytettiin iloista ja surullista, jotka olivat lapsille tuttuja. Lisäksi käytettiin neutraalia korttia. Lasten palautteet jokaisesta toimintahetkestä tullaan käsittelemään tutkimuksen myöhäisemmässä vaiheessa.

5.3 Havainnointi

Ensimmäinen toimintatuokio. Lapset tulivat heille uuteen ja vieraaseen tilaan, mikä vaikutti lasten käytökseen ja toiminnan aloitukseen. Lapset kiinnostuivat tilasta ja kaikesta, mitä ympärillä näkyi. He kyselivät ja ihmettelivät tilassa näkyviä asioita. Tutkijat antoivat lapsille aikaa asettua tilanteeseen ja johdattelivat hei-

tä hiljalleen itse aiheeseen. Lapset lähtivät yllättävän rohkeasti leikkiin ja keskusteluun mukaan, vaikka tutkijat olivat heille vieraita.

Tarinan aikana lapset kuuntelivat ja he tuntuivat keskittyvän hyvin tarinaan. Tutkijat uskovat, että tarina oli heille juuri sopivan mittainen, sillä he jaksoivat istua rauhassa paikoillaan eikä pitkästymisen merkkejä havaittu. Lapsista huomasi, että he olivat luultavasti tottuneet tämänkaltaisiin hetkiin. Voi myös olla, että lapset ottivat säännöt heti omakseen ja sen vuoksi istuivat rauhassa paikoillaan. Lasten ilmeissä ja eleissä ei tapahtunut tarinan aikana suuria muutoksia, toki jokaisen lapsen kasvoja ei näkynyt havaintomateriaalissa koko aikaa. Lasten ilmeettömyys toi myös ajatuksen siitä, että ymmärsivätkö he tarinan sisältöä.

Draamavaiheessa käytiin ensin tunnekortit läpi. Lapset tunnistivat hyvin tunteet ja heiltä löytyi omasta elämästään kokemuspohjaa, joita he yhdistivät tunteisiin. Tutkijat pohtivat, että olisiko korttien järjestys pitänyt olla toisenlainen, sillä tilanteessa kortit käytiin läpi sattumanvaraisessa järjestyksessä. Lapset tunnistivat esimerkiksi pelko-kortin surun tunteeksi eli surun voisi esitellä ennen pelkoa. Suru on luultavasti pelkoa helpompi tunne tunnistaa, koska suru kuuluu perustunteisiin ja sitä käsitellään pelkoa enemmän varhaiskasvatuksessa. Järjestys olisi voinut olla esimerkiksi helpoimmasta vaikeimpaan tai olisiko parasta ollut lopettaa ilon tunteeseen, jolloin lapsille olisi jäänyt varmasti hyvä mieli. Tutkijat miettivät myös sitä, että kaikki lapsista saattoivat tunnistaa tunteet, mutta eivät vain tuoneet sitä ilmi. Tunnekorttien esittämisessä lapset liikkuvat aktiivisesti ja seurasivat lähinnä tutkijoiden toimintaa. Lapset eivät ilmeillään lähteneet mukaan esittämiseen, joten tutkijat uskovat sen olleen heille melko haastavaa.

Pohdinta ja lopetusosuudessa lapset alkoivat olla melko levottomia. Tutkijat päättelivät, että hetki alkoi siinä vaiheessa tuntua jo melko pitkältä, erityisesti ryhmän nuorimmille lapsille. Lopetukseen kuuluneet aplodit kuitenkin niin sanotusti herättivät lapset siihen, että nyt toiminta lopetetaan. Tuokion jälkeen tutkijat keskustelivat kahdestaan siitä, mitä muutoksia voisivat tehdä omassa toiminnassaan. Toinen tutkijoista huomasi toisen kertovan tarinaa melko nopeasti, joten siinä tulisi muuttaa toimintaa.

Toinen toimintatuokio. Tila oli lapsille entuudestaan tuttu, joten lapset eivät jääneet hämmästelemään tilaa vaan odottivat ja kysyivät, mitä heidän kanssaan tullaan tekemään. He lähtivät mielellään mukaan leikkiin ja muuhun toimintaan. Lapset vaikuttivat nauttivan koko toimintahetkestä, vaikka välillä muutama lapsi osoittikin merkkejä pitkästymisestä kertomalla olevansa väsynyt tai kysymällä, kuinka kauan täytyi vielä istua.

Lapset kuuntelivat tarinan keskittyneesti. He vastasivat kysymyksiin suppeammin kuin myöhemmin tullessa draamavaiheessa, mutta olivathan vanhempien eroon liittyvät kysymykset vaikeita. Tarinan kertova tutkija hidasti puhettansa, niin kuin toinen tutkija edellisen tuokion jälkeen kehotti. Tämä rauhoitti ja selkeytti tarinan kerrontaa huomattavasti. Havaintomateriaalina toimivan videon tulkitsemisen haasteeksi huomattiin välillä lasten puheen selkeä kuuleminen sekä lasten äänen tunnistaminen silloin, kun kasvoja ei näkynyt.

Toinen tutkijoista tunsu lapset ja päätti toimintahetken alussa olla kertomatta videokameran läsnäolosta. Toinen tutkijoista ei kuitenkaan tuntenut lapsia ja kertoi videokamerasta. Tästä oli hieman haittaa, koska eräs lapsista kiinnostui videokamerasta melko paljon. Hän kysyi siitä muutamia kysymyksiä toimintahetken aikana, näytti muun muassa kieltä kameralla ja meni sen eteen istumaan. Hänen keskittyminen herpaantui välillä videokameran vuoksi.

Kolmas toimintatuokio. Tämä tuokio oli melko erilainen siitä syystä, kun tilanteessa oli ainoastaan kaksi lasta. Heti alussa huomattiin, miten tutkijalle tuttu lapsi kiinnostui toiminnasta ilman tutkijoiden motivointia. Toinen lapsista oli selvästi ujompi eikä puhunut juurikaan. Molemmista lapsista kuitenkin pystyi näkemään havaintomateriaalinkin kautta, että he pitivät tuokiosta ja siitä, kun tutkijat pystyivät antamaan heille paljon huomiota. Lapset vaikuttivat olevan melko erilaisia luonteeltaan ja heidän kokemukset saattoivat olla toisistaan poikkeavat. Toinen lapsista kertoi omasta kokemuksestaan vanhempien erosta. Tutkijoiden mielestä lapsi oli hyvin vahva kokemuksensa kanssa, sillä hän antoi niin sanotusti vertaistukea Siiri-tytölle.

Tutkimukseen osallistuneen toisen lapsen tuntemuksia oli vaikea tulkita. Lapsi oli pääosin hiljaa ja seurasi tutkijoiden tekemistä. Hän vastasi joihinkin kysymyksiin, mutta hän ei puhunut oma-aloitteisesti. Tutkijat miettivät, mahtoiko tarinassa olla liian raskas aihe lapselle. Voi myös olla, että lapsi on normaalissa tilanteessa samanlainen.

5.4 Palaute

Tutkimuksessa palaute kerättiin jokaisen tuokion jälkeen lapsilta ja varhaiskasvat-tajalta. Lapsilta palaute otettiin vastaan yksitellen palautekorttien (LIITE 7) avul-la, jotta jokainen pystyi tekemään oman valintansa. Palautteen keräämiseen käy-tettiin osaksi samoja tunnekortteja kuin aikaisemmassakin vaiheessa, missä tuntei-ta esitettiin. Korteista käytettiin ilon ja surun tunteita sekä lisäksi tutkijat olivat tehneet yhden kortin, joka kuvasi neutraalia tuntemusta. Kyseinen kortti nimettiin lapsille ”en osaa sanoa” tuntemukseksi. Lapsi sai valita korteista sellaisen, joka kuvasti hänen mielestään sitä tunnetta, mikä heräsi kokonaisuudesta.

Kolmen toimintahetken perusteella palautetta saatiin 12 lapselta eli kaikki lapset osallistuivat palautteen antamiseen. Heistä 6 valitsi iloa kuvaavan palautekortin. Kolme valitsi neutraalin ja kolme surullisen kortin.

Ensimmäinen toimintatuokio. Toinen tutkijoista meni havainnointivälineenä toimivan videokameran viereen palautekorttien kanssa. Lapset tulivat yksitellen hänen luokseen ja osoittivat valitsemansa tunteen ilman, että muut lapset näkivät. Tutkija näytti valitun kortin videokameralle. Lapset eivät puheella päässeet perus-telemaan valintaansa, sillä muut lapset olisivat kuulleet keskustelun. Sillä aikaa toinen tutkijoista keskusteli hiljaa muiden lasten kanssa käsinukeista. Kaksi lap-sista valitsi iloisen kortin, yksi valitsi neutraalin ja kaksi valitsi surullisen palaute-kortin.

Toinen toimintatuokio. Tuokion lopussa tutkija kysyi kaikilta lapsilta yhteisesti, miltä koko toimintahetki heistä tuntui. Useampi lapsi vastasi toiminnan olleen tyl-sää, kummallista ja kivaa. Tutkijan näyttäessä palautekortit lapsille, heistä muu-tama innostui heille uudesta kortista eli neutraalista kortista. He alkoivat imitoida

kortissa olevan hahmon totista ilmettä. Tutkija kertoi, että niiden avulla jokainen sai antaa vielä palautteen koko toimintahetkestä, jolloin kolme lasta kertoi toiminnan olleen kivaa.

Ensimmäiseen toimintahetkeen eroten lasten henkilökohtaiset palautteet kerättiin yksitellen jokaiselta lapselta käytävässä, jolloin tilanne oli rauhallisempi ja tutkija pystyi kysymään lapsilta lisäkysymyksiä. Toisen tutkijan mennessä käytävään, toinen jäi jäljelle jääneiden lasten kanssa tilaan, missä toimintahetki toteutettiin. Lapset saivat leikkiä vapaasti vuoroa odottaessaan, jolloin he innostuivat leikkimään erilaisia eläimiä.

Kolme viidestä lapsesta antoi palautteeksi iloisen kortin, yksi surullisen ja yksi osoitti aluksi neutraalia palautekorttia. Tutkijan kysyessä lapselta, eikö hän oikein osaa sanoa, lapsi vaihtoi iloiseen korttiin. Tutkija kysyi iloa kuvaavan kortin valinneilta lapsilta, miksi tai mistä he tulivat iloiseksi, johon he vastasivat: *”noo siksi koska se oli nii hauska juttu vaan”*, *”kun me tehtiin niitä juttuja”*.

Kolmas iloisuuden valinnut lapsi ei muistanut enää, miksi hänelle jäi iloinen olo. Tutkijan kysyessä, oliko toiminta kivaa, lapsi vastasi myöntävästi. Yksi lapsista antoi palautteeksi surukortin pienen mietinnän jälkeen. Tutkijan kysyessä, miksi lapsen mielestä oli surullista, lapsi vastasi: *”ku Siirin äiti ja isä eros”*. Tutkija kysyi, tuliko lapselle parempi mieli siitä, että Siiri oli kuitenkin lopuksi iloinen, mihin lapsi nyökkäsi.

Neutraalista kortista iloiseen korttiin vaihtanut lapsi kertoi kysyttäessä tulleen iloiseksi siitä, että äiti oli pian tulossa hakemaan häntä päiväkodista. Tutkija kysyi häneltä uudelleen, millainen olo hänelle jäi tarinasta ja muusta toiminnasta. Lapsi vastasi kuitenkin vain myöntävästi. Lapsi ei luultavasti ymmärtänyt, mitä häneltä kysyttiin tai hänellä oli jo liian kiire päästä viereiseen leikkihuoneeseen.

Palautteen kysymisen tilanne vaikutti muutoksista huolimatta hieman sekavalta lapsille ja tutkijat pohtivat, ymmärsivätkö lapset kysymystä oikein. Käytävästä oli ovi auki lasten toiseen leikkihuoneeseen, minkä nähdessään lasten keskittyminen saattoi herpaantua ja heille tuli kiire leikkimään. Muutettavaa olisi ollut pohtia

palautteen antamisen kysymyksiä tarkemmin etukäteen sekä sulkea ovi myös toiseen leikkihuoneeseen.

Kolmas toimintatuokio. Tutkija meni lasten kanssa erikseen toiseen huoneeseen kysymään palautetta. Ensimmäiseksi toiminnassa puhelias lapsi pääsi kertomaan mielipiteensä. Lapsi nosti pöydältä neutraalin kortin. Tutkija kysyi miksi hän valitsi juuri tämän kortin ja lapsi kertoi, että sen takia, kun Siiri muutteli ja tykkäsi siitä. Lapsen mielestä tarinan lopussa oli hyvä juttu, kun Siiri muutteli, koska Siiri tuli siitä iloiseksi.

Toinen lapsi ei alkuun halunnut mennä toiseen huoneeseen, mutta tutkijat ehdottivat, että varhaiskasvattaja voisi tulla mukaan. Lapsi seiso huoneessa aluksi hiljaa, vaikka tutkija yritti kysyä hänen mielipidettään. Lapselle ehdotettiin, että hän voi vain osoittaa valitsemaansa korttia. Lapsi osoitti iloista palautekorttia, mutta ei halunnut sanoa mitään.

Palautteen antaminen sujui kolmannella kerralla rauhallisimmin. Lapsista toinen valitsi neutraalin ja toinen iloisen palautekortin. Toisen huoneen käyttö toimi hyvin, sillä lapsi sai rauhassa antaa palautteen. Tutkijoiden kysymyksiä olisi edelleen pitänyt kehittää paremmiksi. Pari lyhyttä ja ytimekästä kysymystä olisi voinut toimia paremmin kuin se, että lapsilta kysytään useampi erilainen kysymys.

5.4.1 Varhaiskasvattajien palautteet

Varhaiskasvattajien havainnot ja palaute kerättiin palautelomakkeella (LIITE 2), sillä sen avulla tutkijat saivat kattavaa palautetta ja myös kehittämiskohteiden esiin nostaminen oli helpompaa. Lomakkeen lisäksi varhaiskasvattajan kanssa pyrittiin käymään keskustelua, mikäli tilanne ja aika sallivat.

Ensimmäinen toimintatuokio. Tuokiossa mukana olleen varhaiskasvattajan mielestä tutkijat huomioivat jokaisen lapsen hyvin sekä toiminta oli rauhallista ja selkeää. Kehitettäviä kohtia oli lasten istumisen järjestäminen tilassa. Istuintyynyjen paikat olisi voitu määritellä esimerkiksi matonreunaan tai tynnyjen sijasta voisi kokeilla pientä penkkiä. Varhaiskasvattajan mielestä oli hyvä käydä tunnekortit läpi tarinan kautta. Lisäksi voisi miettiä, jos lapset saisivat olla oman ryhmän ti-

loissa, sillä tila aiheutti ihmettelyä lapsissa ja heidän oli hankalaa keskittyä toimintaan.

Toinen toimintatuokio. Mukana olleen varhaiskasvattajan mielestä tuokiossa toimi hyvin rauhallinen esittelytapa ja ohjeistus. Lasten kaikki mielipiteet hyväksyttiin. Lasten toimintaa helpotti, kun toinen tutkija oli tuttu heille ja siksi lapset olivat vastaanottavaisempia toimintaan. Hänen mielestä aloitus oli hauska ja rentouttava. Varhaiskasvattaja ilmaisi myös, että jos toimintahetki on lapsille uusi, ei yhden kerran läpikäynti riitä. Lapset joutuvat harjoittelemaan tunteiden ilmaisua ja nimittämistä useamman kerran. Samaa aihetta voisi lähestyä erilaisten hahmojen ja tilanteiden kautta uudestaan ja uudestaan.

Kolmas toimintatuokio. Varhaiskasvattajan palautteen mukaan lapsilähtöisyys oli huomioitu hyvin ja toiminta oli suunniteltua. Videointia pidettiin hyvänä keinona ja sen kautta on hyvä tehdä tutkijoiden omaa arviointia. Hänen palautteessa ei ollut kehittämisideoita toimintahetkeen. Menetelmää voisi käyttää myös muiden vaikeiden asioiden käsittelyyn lasten kanssa. Toimintahetki innosti lapsia myös tekemään omia esityksiä.

5.5 Arviointi

Ensimmäinen toimintatuokio. Tutkijoiden havaintojen perusteella mietittiin, että lapsilta olisi hyvä saada kerättyä palaute erillisessä tilassa. Tässä tuokiossa lapset eivät päässeet kommentoimaan valitsemaansa palautekorttia. Tutkijoiden mielestä varhaiskasvattajan mielipide penkin käyttöön ottamisesta voisi olla hyvä idea. Joten penkkiä päätettiin kokeilla seuraavassa toimintahetkessä. Tilavalinta päätettiin myös tehdä sen mukaan, kumpi päiväkotiryhmistä oli kyseessä. Lapsien käytös olisi näin mahdollisimman normaalia, kun he saisivat olla itselleen tutuissa tiloissa. Oman toiminnan havainnoinnin myötä tutkijat päättivät keskittyä enemmän omaan puheeseen. Lisäksi selkeämpiä tapoja esittää kysymyksiä ja ohjeistaa lapsia olisi hyvä pyrkiä käyttämään.

Toinen toimintatuokio. Lapset vaikuttivat nauttivan hetkestä siitä päätellen, että esimerkiksi tarinan jälkeen eräs lapsista huudahti ”kivaa!” sekä he olivat pääosin

keskittyneitä ja nauroivat useaan kertaan. Lasten pitkästymisen ehkäisyksi toiminta oli suunniteltu niin, että toimintaa tehtiin niin istuen kuin liikkuenkin. Pitkään paikallaan istuminen on lapsille usein hankalaa sekä vaihtelevuus on tärkeää lasten mielenkiinnon ylläpitämiseksi.

Videokameran läsnäolon kertomisen suhteen olisi ollut hyvä, että tutkijat olisivat huomanneet pohtia sitä etukäteen. Lasten vanhemmilta oli saatu luvat lasten kuvaamiseen, joten videokamerasta ei välttämättä olisi tarvinnut kertoa lapsille. Jos siitä olisi kerrottu vasta toimintahetken lopuksi, se ei ehkä olisi häirinnyt niin paljoa. Luultavasti lapset olisivat huomanneet kamerasen kuitenkin itsekseen. Varhaiskasvattajalta ei tullut toimintahetkestä sellaista kehittävää palautetta, jota olisi voinut hyödyntää seuraavaan toimintahetkeen.

Kolmas toimintatuokio. Viimeisen tuokion jälkeen muutettavaa toimintaan vielä jäi, sillä tämä oli vasta kolmas kerta, kun menetelmää testattiin. Toimintahetki toimii ehkä parhaiten silloin, kun lapsiryhmä on suurempi kuin kaksi lasta ja lasten olisi hyvä olla tuttuja toisilleen. Mahdolliseen seuraavaan toimintahetkeen voisi miettiä, mikäli varhaiskasvattaja voisi valikoida pois lapsia, joille tarina saattaisi olla liian raskas kuultavaksi. Tarinaa voisi myös muuttaa paremmaksi, jotta se sopisi herkimmillekin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten päiväkodissa voidaan käsitellä vanhempien eroa ja siihen liittyviä tunteita lasten kanssa. Toimintahetkien perusteella voidaan sanoa, että tutkimuksessa käytetty menetelmä voi toimia vanhempien eron ja tunteiden käsittelyyn. Menetelmä tarjoaa mahdollisuudet draamatyöskentelyyn, jolla voi työstää tarinan tuottamia tunteita. Tarinoiden on todettu auttavan lapsia vanhempien eron käsittelyssä aikaisemmin tehdyssä pro gradu -tutkielmassa (Aranne 2012). Menetelmän toimintavaiheet ovat helposti sovellettavissa myös muiden aiheiden käsittelyyn. Kriittisesti ajateltuna toimintamenetelmän toimivuutta on vaikea taata päiväkotiin, koska toimintahetkiä päästiin toteutamaan vain kolme kertaa. Jos hetkiä ja lapsia olisi ollut useampia, havaintomateriaalia olisi syntynyt enemmän ja näin ollen myös johtopäätösten teko olisi helpompaa. Kertaluontoisena toimintahetkenä lapset eivät välttämättä aiheesta paljoakaan oppineet. Olisi siis myös lapsien oppimisen kannalta hyvä, jos aihetta voitaisiin käsitellä saman lapsiryhmän kanssa useampia kertoja. Toimintahetkien toteutus muuttui hieman jokaisella kerralla, niin kuin oli tarkoituskin. Vanhempien erosta tulisi puhua päiväkodissa useammin, jotta lapset oppisivat enemmän ja varmasti ymmärtäisivät aiheen.

Tutkimuksessa käytetyllä menetelmällä haluttiin testata, soveltuuko vanhempien eron käsitteleminen päiväkotiin ja sen kaikille lapsille. Niin kuin tutkimuksen esioletuksessa aiemmin kerrottiin, tutkijoiden omien kokemusten mukaan vanhempien eroa ei normaalisti käsitellä päiväkodeissa. Ainoastaan silloin, jos lapset itse ottavat aiheen puheeksi tai eroperheen lapsen käytöksessä huomataan mahdollisia eron jälkeisiä negatiivisia muutoksia. Vaikka käytetty menetelmä koettiin hyväksi ja se soveltui varhaiskasvatukseen, ei voida tulkita, että eron käsittely soveltui päiväkotiin. Vanhempien eron käsittelystä päiväkodissa voidaan olla hyvin eri mieltä. Aihe voi olla toisten mielestä liian hankala ja arka lasten kanssa käsiteltäväksi. Tutkijat ovat sitä mieltä, että lasten kanssa eroa voi käydä läpi esimerkiksi tarinan avulla. Mutta varhaiskasvattajana tulee tunnistaa erilaiset lapset ryhmästä, sillä toisille lapsille aihe voi olla liian raskas.

Tutkimuksen toimintahetkien draamatyöskentelystä arvellaan olevan apua lasten tunteiden ilmaisemiseen. Tunteiden esittämisen vaiheessa lasten kanssa käytiin tunteita yksi kerrallaan läpi ja yritettiin löytää ilmaisun muotoja tunteelle. Osa tutkimukseen osallistuneista lapsista seurasi tarkasti tutkijoiden esittämistä ja poimi sieltä asioita omaan esittämiseen. Osa lapsista taas lähti spontaanisti tunteiden ilmaisuun ja keksi omia tapojaan näyttää tunteita. Varman vastauksen löytäminen kysymykseen vaatii jatkotyöstämistä eli harjoitusta tulee toistaa samojen lasten kanssa ja siten olisi mahdollisuus nähdä, voiko lapset oppia tunneilmaisun taitoja tunteita esittämällä draamatyöskentelyssä.

Opinnäytetyön yhtenä tarkoituksena oli tuottaa päiväkodeissa sovellettavissa oleva toiminnallinen menetelmä vanhempien eron käsittelyyn. Tutkijat kokevat onnistuneensa tässä hyvin, koska käytetty toimintamenetelmä etenee loogisesti sekä käsittelee erilaisia tunteita ja vanhempien eroa. Nämä kaksi asiaa ovat vahvasti liitoksissa toisiinsa. Menetelmää soveltavat varhaiskasvattajat pystyvät etenemään toimintahetkessään samalla kaavalla, mutta voivat muokata esimerkiksi tarinaa tai draamavaihetta. Tunteita voidaan käydä läpi erilaisin keinoin, kuten yhden lapsen tai aikuisen näyttelemänä, jolloin lapset yrittävät tunnistaa tunteen oikean ihmisen ilmeistä ja eleistä.

Tutkimuksen tavoitteena oli myös positiivisen kokemuksen tarjoaminen lapsille vaikeanakin pidetystä aiheesta. Tutkijat uskovat onnistuneensa melko hyvin, koska suurin osa lapsista vaikutti nauttivan toimintahetkestä ja heille jäi mieleen tarinan yksityiskohtia. Tarinan kerronta innosti myös yhtä lasta kehittämään omia tarinoita toimintahetken jälkeen. Toisaalta osa lapsista ei vaikuttanut ymmärtävän aihetta, koska he liittyivät keskusteluun hyvin vähän eivätkä eläytyneet ilmeillään esimerkiksi tarinaan juuri ollenkaan. Tutkijat kuitenkin huomasivat, että juuri ne lapset, jotka eivät osallistuneet aktiivisesti keskusteluun, eivät tunteneet kumpakaan tutkijaa etukäteen. Tilanne saattoi olla siis myös jännittävä näille lapsille.

Toimintamenetelmään kuuluvien tarinan ja draaman aineiston havaintojen perusteella voidaan sanoa, että tutkimukseen osallistuneet lapset tunnistivat tunteita hyvin. Kaikkia kolmea toimintatuokiota yhdisti se, että lapsilla oli paljon omaa ko-

kemusta monista tunteista. He toivat useita oman elämänsä esimerkkejä. Eräskin lapsi yhdisti surun tunteen hammaslääkärissä käyntiin, kun hän oli itkenyt siellä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyöstä meillä oli ollut opintojen alusta saakka ajatus siitä, että työ olisi hienoa jakaa toisen opiskelijan kanssa. Tällöin vastuu olisi molempien harteilla ja opinnäytetyötä kasvatettaisiin, niin kuin omaa lasta. Oma ammatillinen kasvu olisi käsin kosketeltavaa. Tämä opettavainen kokemus meille on tästä opinnäytetyön prosessista jäänyt. Nyt ”lapsesta” on kasvanut työ, joka on valmis muuttamaan omilleen opinnäytetöiden joukkoon.

Meidän opinnäytetyömme aihe taisi aivan alun perin lähteä ensimmäisen vuoden opinnoista kurssilta, jossa teimme varjoteatteriesityksiä. Vanhempien ero oli myös jollain tapaa kiinnostanut meitä jo jonkin aikaa. Opinnäytetyömme prosessissa tietenkin aluksi pohdittiin muidenkin aiheiden sopivuutta, mutta mikään muu ei oikein tuntunut omalta. Molemmille oli selvää, että tutkimus suunnataan päiväkohtiin ja sen avulla halutaan saada jotain muutosta tai uutta aikaiseksi. Halusimme myös toteuttaa jotain oikeasti lasten kanssa. Aiheemme varmistuttua vanhempien eron käsittelyksi, opettaja ohjasi meidät tutustumaan toimintatutkimuksen tekemiseen.

Nyt jälkikäteen ajatellen opinnäytetyön prosessi olisi voinut olla vähän helpompikin. Ennen kuin koko työtä pystyi aloittamaan, oli perehdyttävä siihen, mitä toimintatutkimus tarkoittaa. Vielä opinnäytetyön loppumetreilläkin tuli kyseenalaistettua, miten tietyt asiat tehdään toimintatutkimuksessa.

Meidän kahden tutkijan välinen työskentely sujui mielestämme hyvin. Yhteistyön taidot toistemme kanssa kehittyivät koko opinnäytetyön ajan. Lähtötilanteessa jouduimme vielä hakemaan parhaita keinoja yhdessä työskentelyyn. Opinnäytetyön prosessin aikana opimme antamaan toisillemme palautetta ja olemme näin auttaneet toisiamme kehittymään. Molemmat ovat myös osanneet ottaa palautteen rakentavasti vastaan. Tämä on lisännyt työskentelymme mielekkyyttä. Esimerkiksi toimintahetkien osa-alueiden vetovastuun jakamisessa pohdimme sen yksilöllisten vahvuuksiemme perusteella. Opinnäytetyölle oli eduksi, että meillä on erilaisia vahvuuksia. Työn aikana ajatukset meidän vahvuuksista voimistuivat. Huomasimme toisen tutkijan olevan parempi käytännön toiminnoissa, kuten toimintahet-

kien suunnittelussa ja lasten ohjaamisessa. Kun taas toisella meistä vahvuudet keskittyivät kielellisiin asioihin, kuten tarinan ulkoa opetteluun ja opinnäytetyön teoreettiseen osuuteen.

LÄHTEET

Aranen, A. 2012. Sadut lapsen apuna vanhempien eron jälkeen. Pro gradu - tutkielma. Opettajan koulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

AV-Arkki. 2017. Klassinen tarinankerronta. Viitattu 25.10.2017. <http://mediataidekasvattaa.fi/oppimateriaalit/kuka-kertoo/artikkeli-klassinen-tarinankerronta/>

Cocozza, M. 2016. Leva som föräldrar. Baltoprint. Stockholm. Gothia Fortbildning.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Oy. Vastapaino. Tampere.

Featherstone, B. 2010. Ethic of Care. Teoksessa Ethics and Value Perspectives in Social Work. 73–84. Edited by Mel Gray & Stephen A. Webb. London. Palgrave Macmillan.

Gromov, M. & Harsunen, T. 2015. Taikametsässä tapahtuu, lasten tunteiden käsittely elämyksellisen sadunkerronnan ja foorumiteatterin avulla. Sosiaali- ja terveysala. Vaasan ammattikorkeakoulu. Viitattu 4.5.2017. <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/100264/Gromov%20Marjo%20ja%20Harsunen%20Taina.pdf?sequence=1>

Heiskanen, T. & Hiisijärvi, S. 2017. Toiminnalliset menetelmät. Viitattu 25.4.2017. <http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Suomen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Jyväskylä. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu.

Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Juva. Bookwell Oy.

Kronqvist, E-L. 2017. Varhaispedagogiikan kehityopsykologinen perusta. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, 10–28. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Jyväskylä. PS-kustannus.

Kurvinen, M. 2016. Draamakasvatus on leikkiä ja tavoitteellista kasvatusta. Talentia-lehti. Viitattu 19.10.2017. <https://www.talentia-lehti.fi/draamakasvatus-on-leikkia-ja-pedagogisia-tavoitteita/>

Kuula, A. 2017. Toimintatutkimus. KvaliMOTV. Viitattu 11.5.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 24.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatuslaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 19.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

L 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 25.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Lahdensuo, J. 2017. Vinkkejä tunnetaitojen harjoitteluun kotona. Viitattu 24.10.2017. https://www.oppijailo.fi/vinkkejä_tunnetaitojen_harjoitteluun_kotona

May, P. 2011. Child Development in Practice. Responsive teaching and learning from birth to five. CPI Antony Rowe. London & New York. Routledge.

Mielenterveystalo. 2017. a. Mielenterveyden vahvistaminen. Tunteet haltuun. Viitattu 24.10.2017. https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/tunteet_haltuun.aspx

Mielenterveystalo. 2017. b. Lapsi ja ero. Erosta kertominen lapsille. Viitattu 12.5.2017. https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx#laita_tahan_hanuriosion_id

Miten hyvä tarina rakentuu. 2017. Viitattu 25.10.2017. <http://www.parkkinen.org/tarina.html>

MLL. 2017 a. Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. Viitattu 11.5.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/

MLL. 2017 b. Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. Viitattu 11.5.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/5_6-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/

MLL. 2017 c. Persoonallisuuden ja tunne-elämän kehitys. Viitattu 11.5.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/6_7-vuotias/persoonallisuus_ja_tunne-elama/

MLL. 2017 d. Vanhempien ero. Viitattu 12.5.2017. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/vanhempien_ero/

Neste, T. & Ämmälä J. 2016. Lapsi vanhempien eron keskellä: Eroperheiden huomioiminen ja tukeminen Seinäjoen kaupungin päiväkodeissa. Sosiaali- ja terveysala. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 2.5.2017. https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/paivahoitojakoulutus/varhaiskasvatus/opinnaytetyot/xu0WrTXpr/Opinnaytetyo_Neste_ja_Ammala.pdf

- Peda 2017. Substanssi. Viitattu 11.5.2017.
<https://peda.net/viitasaari/lukio/oppiaineet/filosofia/filosofia-1-kurssi/substanssi>
- Ruoppila I., Hujala E., Karila K., Kinos J., Niiranen P. & Ojala M. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Havainnointi. KvaliMOTV. Viitattu 8.5.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html
- Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria - tutkimus löydöksistä käytännön sovelluksiin. Viitattu 25.10.2017.
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo94437.pdf>
- Suomen Mielenterveysseura. 2017. a. Tunteet värinä elämässä. Viitattu 24.10.2017.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunteet-v%C3%A4rin%C3%A4-el%C3%A4m%C3%A4ss%C3%A4>
- Suomen Mielenterveysseura. 2017. b. Tunteen kohtaaminen. Viitattu 24.10.2017.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunteen-kohtaaminen>
- Suomen Mielenterveysseura. 2017. c. Tunnetaitojen perusteet. Viitattu 24.10.2017.
<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>
- THL. 2017. Varhaiskasvatus. Viitattu 26.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>
- Tilastokeskus. 2016. Solmittujen avioliittojen määrä kääntyi lievään nousuun. Viitattu 24.4.2017. http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty_2015_2016-04-21_tie_001_fi.html
- Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, 38–55. Toim. Hujala, E & Turja, L. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere. Opetushallitus. Viitattu 24.10.2017.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Vienola, V. 2005. Videoiden käyttö tutkimuksen apuvälineenä. Tutkiva opettajan koulutus - Taitava opettaja. Viitattu 8.5.2017.
<http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/tutkivaope/vienola.htm>

Vienola, V. 2017. Varhaisvuosien eettinen kasvaminen ja oppiminen. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, 158–177. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Jyväskylä. Ps-kustannus.

Virsta. 2017. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Viitattu 14.5.2017.
<https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>

Väestöliitto. 2017. a. Tunteiden hallinta. Viitattu 24.10.2017.
<http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/tunteet/tunteiden-hallinta/>

Väestöliitto. 2017. b. Tunteet. Viitattu 24.10.2017.
<http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/tunteet/>

Väestöliitto. 2017. c. Lapset ja ero. Viitattu 26.4.2017.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/

LIITE 1

TARINA

Hei, minä olen Siiri-tyttö. Haluan kertoa teille tarinan minun perheestäni, johon kuuluvat äiti, isi ja Musti-koira. Pyydän sinulta, sinulta ja sinulta (Siiri-nukke osoittaa jokaista lasta erikseen), teiltä kaikilta, että kuuntelette tarinani oikein tarkkaan. Tulen pyytämään teiltä neuvoja. Nyt kysynkin teiltä, voinko aloittaa tarinani kertomisen? (Lupa lapsilta)

Tänä aamuna söimme aamupalaa äidin ja isin kanssa, heittelin Musti-koiralle leipäni päältä makkaran ja juuston, kuten monena muunakin aamuna. Isi kiukustui tästä jälleen, mutta minä en vain pidä niistä leipäni päällä! Äiti otti toisen kupin sitä pahaa mustaa kahvia ja katsoi jotenkin surullisesti minua. Heillä oli kuulemma minulle jotain kerrottavaa isin kanssa. (Äiti-nukke ja isi-nukke kertovat:) ”Äiti ja isi eroavat. Me emme tahdo enää riidellä, sillä emme osaa enää sopia keskenämme isoja riitojamme. Äidin ja isin rakkaus toisiamme kohtaan on muuttunut erilaiseksi.”

Äiti ja isi siis eroavat. Mitä se mahtaa tarkoittaa, osaatteko te kertoa minulle? (Siiri kysyy lapsilta)

Kysyin saman kysymyksen myös päiväkodissa hoitajaltani, hän osasi kertoa, että joskus vanhemmat vain ajavat autoilla liian kauaksi toisistaan, että eksyvät ja sen jälkeen on vaikeaa löytää polkua yhteiselle tielle.

Nyt minua alkoi hieman huolestuttaa, mitä jos minäkään en löydä enää äidin ja isin autoja, tai mitä jos he eivät enää haluakkaan minua istuimeni kanssa auton takapenkille? Rakastavatko äiti ja isi minua vielä? (Lapset saavat vastata/pohtia)

Voi mikä helpotus olikaan, kun näin päiväkodin ikkunasta, että äiti tuli vielä ainakin hakemaan minut kotiin. Olin iloinen nähdessäni äidin, mutta kuitenkin minua vain itketti. Äiti on ihana, kun se aina suukottaa minua ja nappaa syliin, kun minulla on paha mieli. Kotimatalla äiti kertoi, että äidin ja isin rakkaus minua kohtaan ei ole muuttunut, olen edelleen heidän oma Siiri. Äiti kertoi myös, että hän

muuttaa pois meidän yhteisestä kodista, johonkin uuteen paikkaan, missä minulle on myös oma huone. En ymmärrä, että miksi äidin pitää muka lähteä, eikö se riitä että he eroavat isin kanssa? Minä saisin asua isin kanssa ja sitten taas äidin kanssa, mutta niinhän minä olen nytkin asunut. Minusta aikuiset puhuvat ihan höpöjä vä-
lillä.

Nyt tästä on kulunut aika monta päivää, äiti on aloittanut pakkaamaan tavaroita. Minua on vähän naurattanut, kun Musti on kantanut äidin puseroita pitkin taloa. Ehkä Mustikaan ei tahdo äidin lähtevän. Isi kertoi, että jään aluksi isin kotiin, jonka jälkeen menen äidin kotiin. Mutta minä en halua mennä mihinkään, haluan olla tässä kodissa äidin ja isin kanssa! Äiti on oikeasti lähdössä jonnekin eivätkä laukut ole pakattuna vain mummolareissulle. Muuttaako äiti ja isi kauas toisistaan sen takia, kun en ole pukeutut ulkovaatteita eilen reippaasti, tai sen takia, kun minulla oli taas tänä aamuna kiukuttelu päällä? (Siiri kysyy lapsilta)

(Äiti-nukke ja isi-nukke kertovat:) ”Siiri rakas, tämä ei ole sinun syytäsi. Me tulemme olemaan sinun vanhempasi aina ja olemme edelleen perhe, vaikka asum-
mekin kahdessa kodissa.”

(Aikaa kuluu)

Tiedätekös mitä, äidin uusi koti on tosi kiva ja isin kodissa on nyt enemmän leik-
kitilaa! Olen muuttanut ainakin kymmenen kertaa isin luota äidin luo ja takaisin. Minusta on tullut oikea muuttaja. Olen tosi iloinen, kun minulla on kaksi kotia. Minusta on hauskaa, kun isi kertoo äidille aina hölmön vitsin, kun minulla on muuttopäivä. Luulen että äiti ja isi ovat nyt onnellisia, minä ainakin olen.

Kiitos kun autoitte ja kuuntelitte, tämä oli minun perheeni tarina.

LIITE 2

PALAUTELOMAKE

******.6.2017

Kysymyksiä toimintahetkeen osallistuvalla päiväkodin työntekijälle.

1. Mikä mielestäsi sujui hyvin?

2. Missä mielestäsi olisi kehitettävää?

3. Mitä ajattelet vanhempien eron käsittelystä tällaisella menetelmällä?

4. Miten tällaista toimintaa voitaisiin jatkossa hyödyntää päiväkodissa?

5. Muuta huomioitavaa?

KIITOS!

LIITE 3

TUTKIMUSLUPA

Hei vanhemmat! Olemme Vaasan ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita. Teemme opinnäytetyön tutkimusta lapsen tunteista vanhempien erotessa ja niiden käsittelystä päiväkodissa. Tutkimukseen valikoituivat ** ja ** -ryhmien 4–6-vuotiaat. Toteutus on viikolla 24, päivinä 14.6. ja 16.6.

Pidämme toimintahetken, johon lapset osallistuvat pienryhmissä. Toimintaan kuuluu tarina, jonka saatte liitteenä sekä tunteiden ilmaisuharjoituksia. Kerromme tarinan lapsen näkökulmasta sekä pysähdymme välillä keskustelemaan lapsille heidän ajatuksista ja tunteista. Toimintahetki on suunniteltu niin, että se soveltuu ikäryhmän lapsille.

Haluaisimmekin nyt kysyä teiltä, voiko lapsenne osallistua tutkimukseen, jossa toiminta videoidaan? Videointi toimii työvälineenämme lasten havainnointiin, sillä tuokion aikana olemme molemmat läsnä toiminnassa. Videot tullaan hävittämään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Lasten anonymiteetti säilytetään eikä lapsesta tulla julkistamaan mitään, mistä hänet voisi tunnistaa. Meitä sitoo vaitiolovelvollisuus kaikkeen, mitä tutkimuksen aikana voi ilmetä.

Lisätietoja voi kysyä sähköpostitse tai **-ryhmässä työharjoittelussa olevalta Tanja Närvältä.

Toivomme vastauksia mahdollisimman nopeasti, mutta kuitenkin viimeistään **13.6.2017 mennessä.**

Lapsen nimi: _____

- ☐ Lapseni saa osallistua tutkimukseen ja videointiin
- ☐ Lapseni ei saa osallistua tutkimukseen eikä videointiin

Ystävällisin terveisin,

Annu Korkia-Aho
Tanja Närvä

LIITE 4

TIEDOTE TYÖNTEKIJÖILLE OPINNÄYTETYÖSTÄ

Hei päiväkodin ** ja ** ryhmät!

Olemme Vaasan ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita. Teemme opinnäytetyön tutkimusta lapsen tunteista vanhempien erotessa ja niiden käsittelystä päiväkodissa. Tutkimukseen valikoituivat ** ja ** -ryhmien 4–6-vuotiaat.

Tarkoituksena on luoda menetelmä, jonka pohjana toimivat Tarinat tunteiden tulkkina -kirjan kuusivaiheinen työskentelymenetelmä. Tämän eri vaiheet ovat virittäytyminen, sopimus, satu, draama, pohdinta ja lopetus. Toivomme että työntekijä tulisi lasten mukana seuraamaan toimintahetkeä ja antaisi palautetta palautelomakkeen avulla. Palautteen ja omien havaintojemme avulla pyrimme kehittämään toimintaa. Tämän vuoksi ensimmäisen ryhmän kanssa toiminta voi olla erilaista kuin viimeisen ryhmän.

Toimintatutkimuksessa tullaan havainnoimaan lasten reaktioita aiheena olevasta vanhempien erosta. Tutkijat pyrkivät havainnoimaan lasten reaktioita heidän ilmeiden, eleiden, kehonkielen ja puhutun kielen avulla. Toimintahetki kuvataan videokameralla, jotta molemmat tutkijat pystyvät olemaan tuokiossa täysin läsnä. Videot tullaan hävittämään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Lasten anonymiteetti säilytetään eikä lapsesta tulla julkistamaan mitään, mistä hänet voisi tunnistaa. Meitä sitoo vaitiolovelvollisuus kaikkeen, mitä tutkimuksen aikana voi ilmetä.

Opinnäytetyön toteutus on viikolla 24, **keskiviikkona 14.6 ja perjantaina 16.6**. Olemme tehneet 4–6-vuotiaiden lasten vanhemmille tutkimuslupakyselyn, jonka palautusta toivomme päiväkodille 13.6 mennessä. Ainoastaan vanhempien kirjallisen luvan saaneet lapset voivat osallistua toimintahetkeen. Toivomme että muodostaisitte lapsista max. 5 hengen ryhmiä. (Ikäryhmän lapsia ** 15 lasta ja ** 15 lasta. Kaksi toimintapäivää eli kolme tuokiota per päivä.) Molempien päivien kohdalla järjestämme ryhmät aikatauluun sen mukaan, mikä lapsitilanne on kummassakin ryhmässä kyseisinä aamuina. Toivomme joustoa niin aikataulujen venymiseen kuin siihenkin, että ** ja ** pienryhmiä pääsisi osallistumaan molempina päivinä, jotta jokainen luvan saanut lapsi pääsisi osallistumaan toimintahetkeen.

Aikataulu molempiin päiviin:

Klo 8.30-9.00 1. ryhmä

Klo 9.15-9.45 2. ryhmä

Klo 10.00-10.30 3. ryhmä

Ystävällisin terveisin,

Annu Korkia-Aho

Tanja Närvä

LIITE 5

Käsinuket: Isä, äiti ja Siiri-tyttö

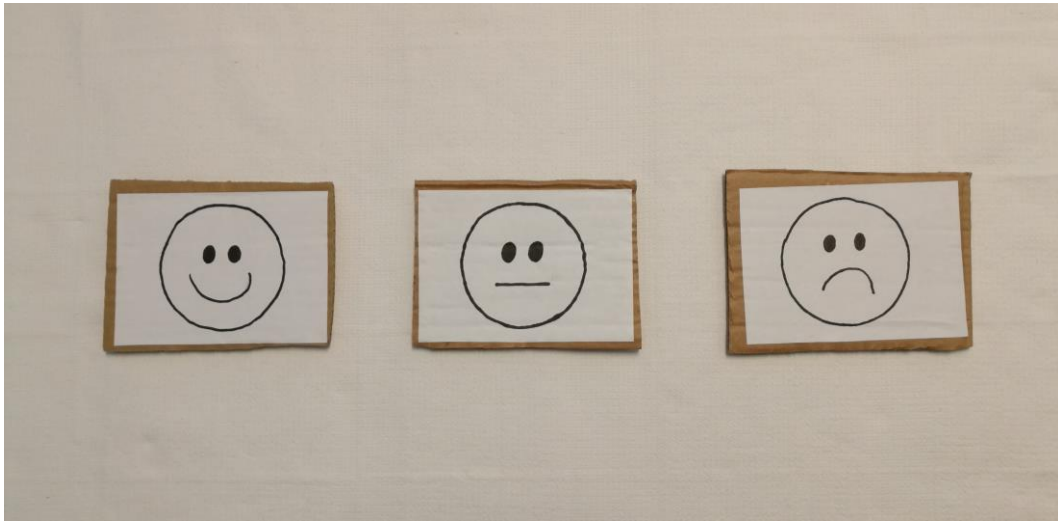
LIITE 6

Tunnekortit vasemmalla ylhäältä alas: Ilo, rakkaus ja pelko

Tunnekortit oikealla ylhäältä alas: Suru, viha ja ikävä

LIITE 7

Palautekortit: Iloinen, neutraali ja surullinen